

Analysrapport 2005

Förslag till verksamhetsinriktning och resursramar för
Hjälpmedelsinstitutet för perioden 2006-2010

Hjälpmedelsinstitutet

© Hjälpmedelsinstitutet (HI), 2005

Handläggare: Jörgen Hellberg, administrativ chef

Ansvarig informatör: Barbro Ahlbom

Upplaga: 200 ex

Tryckeri: Edita Västra Aros, Stockholm, 2005

URN-NBN:se:hi-2005-05350-pdf

Best nr: 05350-pdf

Publikationen kan även beställas i tryckt version på HIs webbplats, www.hi.se/butik och via telefon 08-620 17 00. Den kan också beställas i alternativa format från HI.

Analysrapport 2005
Förslag till verksamhetsinriktning och resursramar för
Hjälpmedelsinstitutet för perioden 2006–2010

Innehållsförteckning

Förord	5
Sammanfattning.....	6
Inledning	12
Omvärldsanalys	17
Särskilda prioriteringar	19
Äldre med funktionshinder.....	20
Kognitiva funktionshinder	20
Boende	20
Verksamhetsbeskrivning, -analys och förslag till förändringar	22
Provning och upphandling	22
Forskning och utveckling.....	28
Utredningsverksamhet	37
Utbildning och kompetensutveckling.....	40
Internationell verksamhet	42
Information.....	46
Ledning och administration	51
Personalanalys och förslag till förändringar.....	53
Förslag till bidrag för perioden 2007–2010.....	55

Förord

Hjälpmedelsinstitutet (HI) är ett nationellt kunskapscentrum inom området hjälpmedel och tillgänglighet för människor med funktionsnedsättning.

HI arbetar för full delaktighet och jämlikhet genom att medverka till bra hjälpmedel, en effektiv hjälpmedelsverksamhet och ett tillgängligt samhälle.

HI:s huvudmän är staten, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet.

Analysrapporten är HI:s fördjupade underlag för huvudmännens beslut om verksamhetsinriktning och resursramar för HI för perioden 2006–2010. Under perioden avser HI att årligen inkomma med bidragsunderlag som baseras på analysrapporten.

Vällingby, oktober 2005
Carl Leczinsky

Sammanfattning

Hjälpmiddelsinstitutet (HI) arbetar för full delaktighet och jämlikhet för personer med funktionsnedsättning genom att medverka till utveckling och användning av bra och säkra hjälpmedel och en effektiv hjälpmedelsförsörjning. Hjälpmiddelsinstitutet ägs och drivs av staten, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet.

Analysrapporten är HIs fördjupade underlag för huvudmännens beslut om verksamhetsinriktning och resursramar för HI för perioden 2006–2010.

Parallellt och i samverkan med arbetet att ta fram analysrapportens förslag till verksamhetsinriktning har arbete pågått för att anpassa HIs verksamhet till olika omvärldsförändringar. Dessa förändringar är;

- Den nya myndigheten för handikappolitisk samordning, Handisam.
- LSS- och hjälpmedelsutredningens förslag i betänkandet Hjälpmedel¹ om att HI ges ett uttalat ansvar inom IT-området och för arbets-hjälpmedel. En bedömning är att eventuella förändringar påverkar HI från årsskiftet 2006/2007.
- På uppdrag av Synskadades Riksförbund (SRF) genomför HI från och med år 2005 ramavtalsupphandling av ledarhundar. Verksamheten påbörjades under 2005 med avtalsstart den 1 januari 2006.
- Sjukvårdshuvudmännens ändrade önskemål när det gäller upphandlingens framtida omfattning och form samt den nya lagen om offentlig upphandling som förväntas träda i kraft den 1 februari 2006.

I den här analysrapporten ingår även förslag till följd av dessa omvärldsförändringar.

I enlighet med HIs ändamål arbetar institutet med en bred kärnverksamhet, samtidigt som institutet kraftsamlat kring några prioriterade områden;

- Äldre med funktionshinder, perioden 2003–2006
- Kognitiva funktionshinder, perioden 2003–2007
- Boende, perioden 2006–2008

I rapporten lyfts boende fram som det nya prioriterade området för perioden 2006–2008. Under de senaste tio åren har det skett en markant ökad användning av hjälpmedel liksom en ökad fokusering på tillgänglighet i samhället. Dessa två tendenser kommer att vara starka också under de närmaste åren. Den enskilt viktigaste orsaken till en stigande efterfrågan på hjälpmedel är att andelen äldre ökar, främst de över 80 år. Ca 70 procent av hjälpmedlen används av personer över 65 år. Samtidigt har vårdtiden och antalet vårdplatser inom den slutna vården minskat.

¹ (SOU 2004:83)

Resurser för behandling och rehabilitering har byggts upp främst inom kommunerna. Principen om kvarboende har betonats alltmer – både för den enskildes livskvalitet och av ekonomiska skäl.

Hjälpmiddelsinstitutets verksamhet samt förslag till förändringar redovisas med utgångspunkt från sex verksamhetsgrenar samt ledning och administration;

- Provning och upphandling
- Forskning och utveckling
- Utredningsverksamhet
- Utbildning och kompetensutveckling
- Internationell verksamhet
- Information
- Ledning och administration

Pris- och löneomräkning

Bidraget till Hjälpmiddelsinstitutet har från och med år 1993 haft ett finansieringssystem som innebär att någon pris- och löneomräkning inte skett av medlemmarnas bidrag. Bakgrunden till ordningen är sannolikt att bidraget under en följd av år ingått som en post i den s.k. Dagmaröverenskommelsen. För 2005 höjdes nivån på bidraget med 1,6 miljoner kronor och uppgår till 52,8 miljoner kronor.

För 2006 har regeringen föreslagit att bidraget minskas med 3,5 miljoner kronor till 49,3 miljoner kronor.

HI har en struktur och kostnadsbild som är helt likartad med statliga myndigheters och andra offentliga organs. Personalkostnaden för fast anställd personal motsvarar drygt 80 procent av bidraget. Till detta kommer fasta kostnader för lokaler, administration och IT. Institutet är medlem av Statens arbetsgivarverk och omfattas därmed av de statliga löneavtalen. Trots att lönerrevisionerna under årens lopp genomgående resulterat i relativt sett låga justeringar innebär det nominellt oförändrade bidraget en successiv och kraftig urholkning av anslaget och försämrade förutsättningar att bedriva verksamheten.

Det är av naturliga skäl inte möjligt att långsiktigt bedriva en verksamhet av HIs karaktär med oförändrade anslag, och samtidigt upprätthålla en hög ambitionsnivå.

För att hantera urholkningen av anslaget till följd av uteblivna pris- och löneomräkningar har HI minskat personalen, upphört med att avsätta medel för utveckling av nya hjälpmedel samt förbrukat eget kapital. I genomsnitt används ca 1,5 miljoner kronor per år av det egna kapitalet för att täcka lönekostnader för HIs personal. HIs bedömning är att det egna kapitalet inte bör reduceras ytterligare.

Det är av synnerlig vikt för HIs fortsatta verksamhet att bidraget omfattas av ett system för regelbundna pris- och löneomräkningar. En sådan omräkning uppskattas till ca 1,6 miljoner kronor per år.

En förstärkning av HIs FoU-insatser

HI har som nationellt kunskapscentrum inom området hjälpmedel och tillgänglighet en central roll när det gäller att initiera, stödja och medverka i forsknings- och utvecklingsarbete. HI avsätter betydande resurser för FoU-arbete, men är när det gäller särskilda utvecklingsprojekt helt beroende av externa medel. HI saknar medel för att på eget initiativ initiera FoU-aktiviteter inom kommuner och landsting, forskningsinstitutioner m.fl.

Att arbeta med forskning och utveckling på hjälpmedelsområdet tillhör HIs kärnverksamhet. FoU-arbete bedrivs på flera olika sätt. Delvis handlar det om att stimulera andra – kommuner och landsting, företag m.fl. att starta FoU-arbete. Det handlar också om att HI självt och i samverkan med andra initierar och driver särskilda utvecklingsprojekt. De allra flesta av HIs FoU-projekt är externt finansierade och Allmänna arvsfonden är den helt dominerande finansieringskällan.

FoU-projekten kräver många olika slags kompetenser – teknisk kompetens, professionell kompetens från sjukvård och omsorg, brukarnas kunskap om behov och praktiska förutsättningar osv. Det säger sig självt att HI varken kan eller bör hålla all sådan nödvändig kompetens. HIs roll är primärt att bidra med viss expertkompetens samt att leda och administrera projekten, medan en bred sakkunskap säkras genom medverkan från externa experter.

Att HI aktivt deltar i olika FoU-projekt är nödvändigt för att HI ska kunna upprätthålla den expertkompetens som institutet behöver för att fungera som ett expertstöd åt huvudmännen och som ett nationellt kunskapscentrum.

De externa FoU-medlen är nästan alltid öronmärkta för väl definierade och målinriktade projekt, medan de sällan eller aldrig kan användas för mer långsiktig och grundläggande kunskapsuppbyggnad. Det innebär att externa finansiärer vanligtvis kommer in i bilden först när ett grundläggande förarbete gjorts, kunskapsläget fastställts och behoven identifierats.

Ett exempel på detta sätt att arbeta är en kartläggning av förhållandena på kognitionsområdet som resulterat i fyra rapporter som rör IT för personer med ADHD/DAMP, autism, hjärnskada och demens². Resultatet

² Exempel på kunskapssammanställningar och behovsutredningar;

- Vuxna med ADHD/DAMP i ett hjälpmedelsperspektiv, Agneta Hellström, Hjälpmedelsinstitutet, 2001

av dessa studier har i sin tur gett upphov till konkreta FoU-projekt, finansierade med medel ur Allmänna arvsfonden.

Arbetet med kunskapssammanställningar och behovsutredningar på hjälpmedelsområdet kräver i princip samma externa kompetens och förankring som ett mer ändamålsinriktat FoU-projekt. Extern medverkan är också i det fallet en nödvändig förutsättning för en lyckad utgång.

Det finns alltså ett stort behov av att kunna anlita externa experter. Samtidigt är det mycket svårt att göra detta, utan att kunna erbjuda någon ekonomisk kompensation.

Den höga graden av externfinansiering innebär en begränsning av FoU-verksamheten till de områden och till den inriktning som finansiärerna har. För närvarande är HIs FoU-verksamhet alltför beroende av Allmänna arvsfonden. Kontakter med andra finansiärer som KK-stiftelsen, Vårdalstiftelsen och VINNOVA har inte gett någon större utdelning. HIs mer praktiskt orienterade verksamhet/profil verkar inte passa dessa finansiärer.

HI har således ett behov av egna basresurser för att ta fram underlag/behovsanalyser samt för att bygga och upprätthålla olika nätverk. Ett sådant basarbete ger den överblick som HI måste ha som nationellt kunskapscentrum, men är också en förutsättning för att det ska vara möjligt att söka och erhålla externa FoU-medel.

Sammanfattningsvis skulle HI behöva egna medel för att

- a) mer systematiskt och kontinuerligt arbeta med grundläggande kunskapssammanställningar och behovsutredningar,
- b) själv kunna initiera och genomföra enstaka angelägna projekt.

HI saknar egna medel för att kunna initiera och genomföra ovanstående insatser. HI uppskattar kostnaden till ca 4 miljoner kronor per år.

Utvecklingsstöd

Hjälpmedelsinstitutet stödjer genom lån utveckling av hjälpmedel som tillgodoser olika brukarbehov där det föreligger svårigheter att etablera utveckling och produktion på gängse villkor. Det är fråga om hjälpmedel som med stor sannolikhet annars inte skulle bli till och mottagarna är

-
- Konsekvenser av IT-insatser till personer med autism, Gunilla Thunberg, Hjälpmedelsinstitutet, 2001
 - Konsekvenser av IT-insatser till personer med hjärnskada, Gunnar Smideman, Hjälpmedelsinstitutet, 2001
 - Demens och teknik – kunskapsläge och förslag på åtgärder, Sofia Starkhammar, Inge Dahlenborg, Hjälpmedelsinstitutet, 2002

nästan alltid småföretagare med begränsade ekonomiska resurser. HI har trots relativt sett begränsade resurser kunnat stimulera ett betydande antal företag och organisationer att utveckla nya hjälpmedel. Ibland har lösningar kunnat åstadkommas i samverkan med andra finansiärer, vilket inneburit att institutets resurser kunnat användas till fler insatser.

Det ekonomiska stödet för utveckling av hjälpmedelsprodukter har successivt minskat de senaste åren. Orsaken är HIs begränsade ekonomiska utrymme. Utan ytterligare resurser kommer utvecklingsstödet att upphöra. För 2003 ansöktes om 14,1 miljoner kronor i stöd och 3,1 miljoner kronor beviljades. För 2004 blev det till följd av minskade resurser endast en ansökningsomgång. Totalt ansöktes då om 7,8 miljoner kronor i stöd varav 1,5 miljoner beviljades.

Mot bakgrund av de möjligheter som stödet innebär anser HI att avsättningen till stödet bör vara i storleksordningen 4 miljoner kronor per år. På kort sikt är 2 miljoner kronor lägsta nivå på utvecklingsstödet. Under den nivån är det svårt att skapa rätt förutsättningar med ansökningsomgångar, kontakter med företag etc. För att klara av detta behöver HIs bidrag justeras upp med 4 miljoner kronor per år.

En förbättrad statistik på hjälpmedelsområdet

Hjälpmedelsverksamheten är omfattande såväl volym- som kostnads- mässigt. Redovisning av kostnader och förskrivningar sker på olika sätt i landet och är också uppdelad på olika hjälpmedelsområden. Det finns i dag ingen nationell statistik som omfattar hela hjälpmedelsverksamheten.

HI samlar in och sammanställer sedan många år vissa uppgifter om förskrivningar och kostnader för inköp av hjälpmedel samt försäljningsstatistik över större upphandlingsområden.

Det finns ett stort behov av en bättre och mer heltäckande nationell statistik på hjälpmedelsområdet som också omfattar analys samt nyckeltal för hjälpmedelsverksamheten. Detta har bl.a. tagits upp i betänkandena Sammanhållen hemvård, SOU 2004:68³ och Hjälpmedel, SOU 2004:83. Från kommuner och landsting har efterfrågats statistik och nyckeltal för lokala jämförelser och som underlag för lokalt kvalitetsarbete och kvalitetsutveckling.

³ "Det finns enligt vår mening ett behov av att strukturera kostnaderna för hjälpmedel i kommuner och landsting på likartat sätt som grund för att ta fram nyckeltal och göra jämförelser. Vi föreslår att Hjälpmedelsinstitutet får i uppdrag att initiera ett sådant utvecklingsarbete. Uppdraget bör omfatta uppbyggnad och förvaltning av statistik och kostnader för hjälpmedelsverksamheten."

Sammanfattningsvis bedömer HI att det finns stora behov av ett utvecklat arbete med statistik och nyckeltal inom hjälpmedelsverksamheten och att HI i dialog med kommuner och landsting bör utveckla området.

För att kunna tillgodose det ökade behovet av att i dialog med kommuner och landsting utveckla, förstärka och strukturera insamlandet och bearbetningen av statistik på hjälpmedelsområdet uppskattas kostnaderna till storleksordningen 1,5 miljoner kronor per år varav ca 0,5 miljoner bedöms kunna finansieras via HIs nuvarande anslag.

Förslag till bidrag för perioden 2007–2010

Med hänvisning till vad som sagts ovan föreslås ett bidrag till Hjälpmedelsinstitutets verksamhet under perioden 2007–2010 utvecklas enligt följande:

	2006	2007	2008	2009	2010
Minskning till följd av Handisam	-3,5				
FoU		4,0			
Utvecklingsstöd		4,0			
Statistik		1,0			
Pris- och löneomräkning	0,0	1,6	1,6	1,6	1,6
Bidrag	49,3	59,9	61,5	63,1	64,7

LSS- och hjälpmedelsutredningen har i betänkandet Hjälpmedel⁴ föreslagit att HI ges ett uttalat ansvar inom IT-området och för arbets-hjälpmedel. En bedömning är att eventuella förändringar påverkar HI tidigast från årsskiftet 2006/2007.

⁴ (SOU 2004:83)

Inledning

Hjälpmedelsinstitutet (HI) arbetar för full delaktighet och jämlikhet för personer med funktionsnedsättning genom att medverka till utveckling och användning av bra och säkra hjälpmedel och en effektiv hjälpmedelsförsörjning. Institutet ska också bidra till ökad tillgänglighet i samhället.

Hjälpmedelsinstitutets huvudmän är staten, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet som alla tre representerar verksamheter med nära anknytning till HIs ansvarsområden. Institutets uppgift är att lämna stöd åt landsting och kommuner samt statliga organ i deras verksamhet.

En hörnsten i institutets verksamhet är en nära kontakt med brukarna. Brukarnas inflytande över verksamheten säkras genom brukarrådet och genom kontinuerlig samverkan i en rad verksamheter och projekt.

Att kunna delta fullt ut i samhället och ha jämlika levnadsvillkor med andra är en fråga om grundläggande mänskliga rättigheter. De mänskliga rättigheterna utgör också grunden för handikappolitiken. En utgångspunkt för HIs verksamhet är synsättet i propositionen Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken⁵. Bedömningar och förslag i propositionen utgår från ett medborgarrättsperspektiv. Personer med funktionshinder är medborgare med lika rättigheter och skyldigheter som andra medborgare. I handlingsplanen tydliggörs vikten av full delaktighet i samhällslivet, jämlikhet i levnadsvillkor och att ge barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder förutsättningar för självständighet och självbestämmande.

Det finns två huvudvägar i arbetet med att förbättra livssituationen för personer med funktionsnedsättning. Den ena är att rikta åtgärden till den enskilda människan. Detta kan ske på olika sätt – rehabilitering, hjälpmedel, personlig assistans, arbetsträning etc. Den andra är att skapa tillgänglighet genom anpassning av den fysiska miljön, tillgång till information och service av olika slag etc. Dessa båda huvudvägar till delaktighet⁶ kompletterar varandra. Är miljön rätt utformad behövs mindre av individuellt stöd. Det finns också ofta ett nära och påtagligt samband mellan tillgänglighet och hjälpmedel. Som exempel kan nämnas att en el-rullstol måste konstrueras med hänsyn till miljön – svängradien måste vara anpassad till bostaden, hastigheten och bromsförmågan anpassad till trafikmiljön osv. Ett framgångsrikt arbete förutsätter därför god kunskap om samspelet mellan miljö och hjälpmedel.

I den nationella handlingsplanen för handikappolitiken utpekas tillgänglighet i samhället som en prioriterad fråga och långsiktiga mål har

⁵ (prop. 1999/2000:79, bet. 1999/2000:SoU14)

⁶ En förutsättning för delaktighet är ett bra bemötande. Information om bemötandefrågor återfinns bl.a. i SISUS Om bemötande av människor med funktionshinder – ett nationellt program.

fastställts för hur samhället ska göras tillgängligt. I HIs roll som kunskapscentrum ingår att identifiera, utveckla, sprida och tillvarata teknikens möjligheter att skapa delaktighet och självständighet.

I januari 2006 bildas en ny myndighet för handikappolitisk samordning, Handisam. Där HIs arbete är mer knutet till individen och teknikens möjligheter är Handisams arbete mer övergripande och strukturellt. Det är dock inga absoluta gränser mellan Handisams och HIs verksamheter varför det i flera frågor är angeläget med ett nära samarbete. Det faktum att Handisam är en myndighet och HI ett serviceorgan med staten, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet som huvudmän bör öppna för olika typer av uppdrag från myndigheten till HI.

En annan utgångspunkt är den ökande vikt som samhället lägger vid rehabilitering för äldre personer med funktionshinder och att denna så långt möjligt kan ske i den enskildes närmiljö. Kvarboendets princip betonas. Den nationella handlingsplanen för utveckling av hälso- och sjukvården⁷ är ett uttryck för denna inriktning.

Vården domineras i ökad omfattning av sjukdomar och skador som drabbar äldre personer, exempelvis kognitiva problem, nedsatt rörelseförmåga, synnedsättning, hörselnedsättning och multipla hälsoproblem. Efterfrågan på rehabilitering och hjälpmedel kommer därför att öka, särskilt i de högre åldrarna.

Under 1990-talet har en omfattande kunskaps- och metodutveckling skett på hjälpmedelsområdet, bl.a. som ett resultat av satsningar med stimulansmedel. Ny kunskap, exempelvis om möjligheterna att rehabilitera eller kompensera vid kognitiva funktionshinder, har lett fram till nya hjälpmedel och metoder. Samverkan mellan landsting och kommuner fortsätter att utvecklas. Exempel härpå är gemensamt finansierade och styrda rehabenheter och gemensamma nämnder för hjälpmedel.

Hjälpmedel är en viktig del av det samlade arbetet med habilitering och rehabilitering. Hjälpmedel kan vara av avgörande betydelse för resultatet av en väl fungerande habiliterings- eller rehabiliteringsprocess. På flera områden kan kunskaperna om hjälpmedel och om ett rehabiliterande synsätt utvecklas. Det finns ett stort behov av forskning, utveckling och kompetensuppbyggnad kring hjälpmedel och ett ökat rehabiliterande förhållningssätt. Motsvarande behov finns även när det gäller hjälpmedels betydelse i habiliteringen. Metodutveckling och kunskapsuppbyggnad kring användningen av hjälpmedel i ett vidare perspektiv är en central del av HIs verksamhet.

⁷ (prop. 1999/2000:149, bet. 2000/2001:SoU05)

Andra viktiga utgångspunkter är de problem som sjukvårdshuvudmännen står inför avseende rekrytering av personal, kostnadsökningar⁸ och behov av kompetensutveckling.

Ytterligare en utgångspunkt är behovet av stöd till anhöriga i deras viktiga roll när det gäller omvårdnad och omsorg om främst äldre personer.

Bra hjälpmedel och en tillgänglig miljö är viktiga förutsättningar för att personer med funktionshinder ska kunna leva ett aktivt och självständigt liv. De positiva hälsoaspekter som är förknippade med bra hjälpmedel och en tillgänglig miljö har därför en stark koppling till folkhälsan. Detta folkhälsoperspektiv ska lyftas fram och tydliggöras i verksamheten. En viktig del i arbetet är att frågor om funktionshinder, hjälpmedel och tillgänglighet ska beaktas i det nationella folkhälsoarbetet.⁹

I enlighet med HIs ändamål arbetar institutet med en bred kärnverksamhet, samtidigt som institutet kraftsamlar kring några prioriterade områden;

- Äldre med funktionshinder, perioden 2003–2006
- Kognitiva funktionshinder, perioden 2003–2007
- Boende, perioden 2006–2008

Ytterligare information om de prioriterade områdena återfinns i avsnittet Särskilda prioriteringar (se sid 19) samt på HIs webbplats, www.hi.se/prio.

Hjälpmiddelsinstitutets verksamhet samt förslag till förändringar redovisas med utgångspunkt från sex verksamhetsgrenar samt ledning och administration;

- Provning och upphandling
- Forskning och utveckling
- Utredningsverksamhet
- Utbildning och kompetensutveckling
- Internationell verksamhet
- Information
- Ledning och administration

⁸ Kommunernas ekonomiska läge – april 2003, Kommunernas ekonomiska läge – maj 2004 och Landstingens ekonomi – maj 2004. I den senare lägesbeskrivningen för kommunerna tonas dock rekryteringsproblemen ned något. När det gäller rekryteringsproblematiken kan även nämnas regeringens uppdrag till tio statliga myndigheter att utarbeta en gemensam plan för framtida rekryteringar inom äldreomsorgen.

⁹ Den svenska folkhälsopolitiken utgår från elva målområden t.ex. ”Delaktighet och inflytande i samhället”. Arbetet fokuserar på fyra faktorer i samhället som påverkar folkhälsan; livsvillkor, miljöer, produkter och levnadsvanor. Mer information om det svenska folkhälsoarbetet finns på Statens folkhälsoinstituts webbplats, www.fhi.se

HI:s arbete inom tillgänglighetsområdet har tonats ned och verksamhetsgrenen Insatser inom tillgänglighetsområdet tas bort från och med 2006. Motivet är i korthet de organisatoriska förändringar som sker. Den nya myndigheten för handikappolitisk samordning, Handisam, kommer att ansvara för vissa verksamheter inom tillgänglighetsområdet som HI tidigare genomfört. För att finansiera Handisams verksamhet har HI:s bidrag minskat med 3,5 miljoner kronor. Den förändrade ansvarsfördelningen betyder inte att HI upphör med arbete som har anknytning till tillgänglighetsområdet. Regeringen har konstaterat att den koppling som finns mellan hjälpmedel och tillgänglighet för personer med funktionshinder innebär att HI även i fortsättningen kommer att ha kompetens och arbetsuppgifter som har anknytning till tillgänglighetsfrågor¹⁰. HI:s bedömning är att dessa kvarvarande arbetsuppgifter är så pass integrerade med HI:s övriga verksamhet att det inte är motiverat att tillgänglighet fortsätter att vara en egen verksamhetsgren.

Ett syfte med HI:s arbete med central provning och samordning av upphandling är kostnadseffektivitet för sjukvårdshuvudmännen. En viktig del av arbetet är att sprida information om bra hjälpmedel. En anpassning av verksamheten till förändrade krav från sjukvårdshuvudmännen och till en kommande ändring av upphandlingslagstiftningen pågår och kan komma att påverka HI:s framtida prioriteringar. Provningsverksamheten syftar också till att säkra att olika hjälpmedel som tillhandahålls av sjukvårdshuvudmännen har hög funktionell kvalitet och säkerhet.

En central uppgift för HI är att stimulera forskning och utveckling avseende hjälpmedel och hjälpmedelsverksamheten samt till viss del tillgänglighetsområdet så att de ansvariga huvudmännen på ett kostnadseffektivt sätt kan tillgodose olika behov. Institutet har ambitionen att kontinuerligt driva och medverka i specifika utvecklingsprojekt. Förutsättningen för sådana projekt är ofta att externt finansiellt stöd kan erhållas.

Hjälpmiddelsinstitutet följer och analyserar hur utvecklingen inom hälso- och sjukvården och samhället i övrigt påverkar den framtida hjälpmedelsverksamheten. HI bidrar med fakta och diskussionsmaterial som belyser hjälpmedelsverksamheten och betydelsen och nyttan av hjälpmedel, liksom statistik inom området. HI genomför också uppdrag åt bl.a. sjukvårdshuvudmännen.

HI ska fortsätta att vara pådrivande när det gäller kompetensutveckling, kunskapspridning och erfarenhetsutbyte. I rollen som ett nationellt kunskapscentrum ska institutet erbjuda kompetensutveckling, stimulera och underlätta lokal utbildning samt föra ut resultat från olika utvecklingsprojekt.

¹⁰ Regeringens skrivelse 2004/05:86

Hjälpmiddelsinstitutet medverkar i internationellt arbete inom HIs olika verksamhetsgrenar. Viktiga arbetsuppgifter är att initiera och delta i FoU-projekt inom EU och att tillvarata möjligheterna till export av svensk kompetens inom hjälpmedelsområdet. HI medverkar aktivt i det nordiska samarbetet inom hjälpmedelsområdet och spelar en aktiv roll i den internationella standardiseringsverksamheten. Ett annat viktigt arbetsområde är att på uppdragsbasis medverka i biståndsarbete.

HIs viktigaste, reguljära, informationskanaler är HIs skrifter, webbplatsen www.hi.se och tidningen Allt om Hjälpmedel. HI arbetar målmedvetet för att HIs information ska vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. HIs bibliotek är ledande inom området funktionshinder, hjälpmedel och tillgänglighet.

Analysrapportens förslag till verksamhetsinriktning och åtgärdsförslag innebär att HI som nationellt kunskapscentrum fortsatt har en hög ambitionsnivå i arbetet med att identifiera, utveckla, tillvarata och förmedla kunskap om teknikens möjligheter att skapa delaktighet och självständighet. I verksamheten ingår att stimulera och utveckla nya produkter och metoder samt stödja verksamhetsutveckling.

Parallellt och i samverkan med arbetet att ta fram analysrapportens förslag till verksamhetsinriktning har arbete pågått för att anpassa HIs verksamhet till olika omvärldsförändringar. Dessa förändringar är;

- Den nya myndigheten för handikappolitisk samordning, Handisam.
- LSS- och hjälpmedelsutredningens förslag i betänkandet Hjälpmedel¹¹ om att HI ges ett uttalat ansvar inom IT-området och för arbets-hjälpmedel. En bedömning är att eventuella förändringar påverkar HI från årsskiftet 2006/2007.
- På uppdrag av Synskadades Riksförbunds (SRF) genomför HI från och med år 2005 ramavtalsupphandling av ledarhundar. Verksamheten påbörjades under 2005 med avtalsstart den 1 januari 2006.
- Sjukvårdshuvudmännens ändrade önskemål när det gäller upphandlingens framtida omfattning och form samt den nya lagen om offentlig upphandling som förväntas träda i kraft den 1 februari 2006.

I den här analysrapporten ingår även förslag till följd av dessa omvärldsförändringar.

¹¹ (SOU 2004:83)

Omvärldsanalys

Under de senaste tio åren har det skett en markant ökad användning av hjälpmedel liksom en ökad fokusering på tillgänglighet i samhället. Dessa två tendenser kommer att vara starka också under de närmaste åren.

Den enskilt viktigaste orsaken till en stigande efterfrågan på hjälpmedel är att andelen äldre ökar, främst de över 80 år. Ca 70 procent av hjälpmedlen används av personer över 65 år. Även om äldre personer lever ett allt friskare liv ökar risken, just för att man lever längre, att drabbas av olika sjukdomar. En effektivare vård ger i högre grad behandling för dessa sjukdomar, exempelvis demens, nedsatt rörelseförmåga samt syn- och hörselnedsättning. Som en följd härav ökar efterfrågan på rehabilitering och hjälpmedel.

Samtidigt har vårdtiden och antalet vårdplatser inom den slutna vården minskat. Resurser för behandling och rehabilitering har byggts upp främst inom kommunerna. Principen om kvarboende har betonats alltmer – både för den enskildes livskvalitet och av ekonomiska skäl. En annan tendens är att vård som givits inom den slutna vården nu ges i hemmet, exempelvis dialys, andningshjälp och smärtlindring. Förutom de hjälpmedel som används i behandlingen krävs utrustning i form av sängar, lyftar, madrasser m.m.

Även om resurser för behandling och rehabilitering byggts upp inom primärvården och inom den kommunala vården (basnivån) finns i dag en obalans mellan den slutna och öppna vården. Kvalitet och tillgänglighet måste öka på basnivån vilket också medför att specialistvården kan avlastas de patienter som inte behöver vård där. Den nationella handlingsplanen för utveckling av hälso- och sjukvården syftar till att minska denna obalans.

Att allt fler äldre kan ges behandling inom den slutna vården, de korta vårdtiderna och att rehabiliteringen i ökad utsträckning ges i eller nära den enskildes egen miljö ställer stora krav på samverkan mellan sjukvårdshuvudmännen. Det pågår ett omfattande arbete, både lokalt och centralt för att förbättra denna samverkan.

Teknikutvecklingen, inte minst på IT-området, skapar nya möjligheter. Vissa IT-system och andra produkter kan direkt nyttjas av personer med funktionshinder. Vanligtvis krävs ett systematiskt arbete på flera plan för att kunna utnyttja den stora potential som finns när det gäller t.ex. utveckling och användning av hjälpmedel och teknikstöd vid habilitering och rehabilitering samt i boendet.

Ett grundläggande mål för handikappolitiken är att personer med funktionshinder ska ges samma möjligheter som andra att fungera som aktiva och delaktiga medborgare. Inom hälso- och sjukvården betonas

vikten av informerade och delaktiga brukare och patienter. Alltmer aktiva och välinformerade användargrupper kommer att ställa ökade krav på hjälpmedelsverksamheten. Det är en viktig uppgift för HI att medverka till en bättre informationsspridning.

Anhöriga får en allt viktigare roll när det gäller vård och omsorg om personer med funktionshinder, framförallt av äldre-äldre. Samhället kan ge de anhöriga ett ökat stöd, exempelvis i form av hjälpmedel och en anpassad bostad.

De ökande sjukskrivningarna och befarad brist på vård- och omsorgspersonal har gjort frågan om vissa hjälpmedel än viktigare. Personlyftar, reglerbara sängar och duschstolar är exempel på hjälpmedel som kan skapa en bättre arbetsmiljö för personal inom särskilt boende och inom hemtjänst. I den omfattande och långsiktiga kompetensutvecklingen av personal inom vården, som nu genomförs, har också hjälpmedel och tillgänglighet en viktig plats.

Betydelsen av förebyggande åtgärder och ett aktivt arbete med folkhälsa har kommit alltmer i fokus. Sjukvårdshuvudmännen driver både lokalt och centralt dessa frågor. Riksdagen antog våren 2003 en nationell plan för folkhälsoarbete. Folkhälsoinstitutet avlämnade till regeringen hösten 2005 en rapport om det folkhälsopolitiska arbetet. Hjälpmedel samt en tillgänglig bostad och närmiljö har, inte minst för äldre personer, stora möjligheter att förebygga skador och bidra till ett aktivt socialt liv, dvs. bidra till bättre hälsa. Det kan gälla bra belysning, hörselhjälpmedel, rollatorer m.m.

En åldrande befolkning, nya behandlingsmöjligheter m.m. och begränsade resurser med ekonomiska underskott för landsting och kommuner ställer stora krav på att använda befintliga resurser så effektivt som möjligt. Därför är det också inom hjälpmedelsverksamheten angeläget att genomföra nytto- och kostnadsstudier samt konsekvensanalyser av olika slag.

Den nationella handlingsplanen för handikappolitiken, Från patient till medborgare, har satt upp mål för hur ett tillgängligare samhälle ska uppnås. Dessa mål avser både tillgänglighet i fysisk bemärkelse och tillgänglighet till det framväxande informationssamhället. Resurser har skapats för att understödja arbetet och direktiv har getts till myndigheter.

Design för Alla blir ett alltmer omfattande koncept. Genom att påverka tillverkare av produkter och tjänster så att allt fler kan använda standardprodukter och tjänster kan behovet av hjälpmedel reduceras. Den växande gruppen äldre människor gör det allt mer lönsamt att använda sig av Design för Alla vid utveckling av produkter och tjänster.

Särskilda prioriteringar

I enlighet med HIs ändamål arbetar HI med en bred kärnverksamhet, samtidigt som institutet kraftsamlat kring några prioriterade områden. Erfarenheten från tidigare arbete med prioriterade områden visar att detta varit ett framgångsrikt sätt att arbeta på. Genom de projekt¹² som institutet drivit har ny kunskap tagits fram och förts ut till bl.a. sjukvårdshuvudmän och brukare. Arbetet har bidragit till att ta till vara de möjligheter som hjälpmedel och förbättrad tillgänglighet ger när det gäller att på ett kostnadseffektivt sätt uppnå de nationella målen för handikappolitiken och äldrepolitiken. Arbetet med de prioriterade områdena har – om än i mindre omfattning – också fortsatt som en del av den löpande verksamheten. Ett exempel är HIs arbete med barn med funktionshinder som bl.a. präglas av barnkonventionens artikel 31 om barns rätt till rekreation och fritid.

Även för perioden fram till 2010 är bedömningen att HI kommer att fortsätta att arbeta med prioriterade områden.

Områden som prioriteras är;

- Äldre med funktionshinder, perioden 2003–2006
- Kognitiva funktionshinder, perioden 2003–2007
- Boende, perioden 2006–2008

Inom respektive område ska de viktiga frågorna om sjukvårdshuvudmännens personal- och kompetensförsörjning, stödet till anhöriga, brukar-medverkan samt samverkan mellan kommuner och landsting inom vård och omsorg särskilt beaktas.

Prioriteringen av de tre områdena beaktas inom institutets samtliga verksamhetsgrenar.

Information om de prioriterade områdena återfinns på HIs webbplats, www.hi.se/prio.

Det tidigare prioriterade området Nyttö- och kostnadsanalys, perioden 2003–2005, är en integrerad del av HIs verksamhet. Nyttö- och kostnadsanalyser används bl.a. som ett instrument för att beskriva värdet av olika former av kompenserande och förebyggande hjälpmedelsanvändning.

Boende har ersatt Nyttö- och kostnadsanalys som prioriterat område. Tanken är att Boende ska vara ett prioriterat område under perioden 2006–2008.

¹² Flertalet av HIs utvecklingsprojekt har möjliggjorts genom olika externa utvecklingsbidrag. Möjligheten att få externa utvecklingsbidrag kommer även i framtiden att vara avgörande för omfattningen av institutets FoU-arbete.

Området Äldre med funktionshinder upphör preliminärt att vara ett prioriterat område efter 2006. Frågan om området fortsatt ska vara ett prioriterat område eller ersättas med ett nytt område avgörs i planeringen inför 2007 års verksamhet.

Området Kognitiva funktionshinder fortsätter vara prioriterat till och med 2007 då det av Allmänna arvsfonden finansierade kognitionsprogrammet är avslutat. Därefter kommer området troligen att ersättas av ett nytt prioriterat område.

Äldre med funktionshinder

Ett grundläggande mål för äldrepolitiken är att äldre ska kunna leva aktivt, självständigt och tryggt. Med stigande ålder följer nedsatta funktioner. Riktigt hög ålder innebär ofta flera funktionsnedsättningar samtidigt t.ex. nedsatt rörelseförmåga, kognitiv förmåga, syn och hörsel. Hjälpmedel och god tillgänglighet till fysisk miljö, produkter och tjänster¹³ kan spela en nyckelroll för att kompensera funktionsnedsättningar och skapa förutsättningar för ett aktivt, självständigt och tryggt liv. Hjälpmedel och tillgänglighet är också viktigt ur ett folkhälsoperspektiv. Bra och särskilt utformade hjälpmedel kan också medverka till viktiga arbetsmiljöförbättringar för personal inom vården och omsorgen, liksom till ökad trygghet och ett förbättrat stöd till anhöriga.

Kognitiva funktionshinder

Kognition handlar om de processer som sker i hjärnan då vi tar emot, bearbetar och förmedlar information. Inte minst de senare årens utveckling inom informationsteknikområdet öppnar nya möjligheter för människor med kognitiva funktionshinder. HIs satsning inom området kognition syftar till att förbättra och utveckla hjälpmedel för personer med kognitiva funktionshinder. Satsningen syftar också till att utveckla metoder för hur hjälpmedel bäst introduceras och hur hjälpmedelsanvändning kan stödjas.

Boende

Såväl äldre som yngre personer med funktionshinder önskar leva ett så självständigt liv som möjligt. Med rätt utformat teknikstöd i boendet kan personer med funktionshinder upprätthålla kontakterna med omvärlden och klara de dagliga funktionerna. Det är också ett starkt önskemål bland många att kunna bo kvar i en invand miljö. En stor fråga är insatser som gör det möjligt för en växande grupp äldre att bo kvar i det egna hemmet.

Korttidsvården/-boendet har expanderat kraftigt under 1990-talet. Utvecklingen under samma tid inom äldreboendet kännetecknas av en

¹³ Detta gäller inte minst tillgång till digitala produkter och tjänster.

successiv minskning av antalet platser. Drivkraften bakom den här utvecklingen är kommunernas och landstingens problem med att finansiera vård och omsorg. Utvecklingen speglar samtidigt en restriktivare tolkning av det offentliga ansvaret.

SmartLab – HIs demonstrationslägenhet – och större FoU-projekt som drivs av HI kan bidra till att utveckla nya metoder och hjälpmedel till nytta för såväl boende som anhöriga och berörda personalgrupper. Mer kan göras för att tydliggöra hur behoven i boendet ser ut och på vilket sätt dagens och morgondagens teknik kan bidra till att personer med funktionsnedsättningar ska kunna uppnå hög livskvalitet, leva ett så självständigt liv som möjligt och möjliggöra ett ökat kvarboende. En vidareutveckling av SmartLab ingår i satsningen. Under 2006 kommer en virtuell version av SmartLab att finnas framme. Projektet Hemma med IT prövar teknikstöd till personer med kognitiva nedsättningar, dessa installationer kommer också att återfinnas i SmartLab.

Under hösten 2005 förbereds samnordiska insatser inom Smarta Hemområdet.

HI arbetar aktivt för att söka vissa medel via EUs 6:e ramprogram för forskning och utveckling. Under 2005 förbereds och inlämnas EU-ansökningar som kan få återverkningar för HIs satsningar inom boendeområdet under de närmaste åren.

Med hjälp av särskilda utvecklingsmedel inom ramen för projektet Hemma med IT prövas, i samarbete med olika brukarorganisationer, konkreta förbättringar av teknikstödet.

I arbetet ingår även etiska frågor t.ex. avvägningen mellan teknikstöd och mänskliga insatser och avvägningen mellan personlig integritet och säkerhet.

Verksamhetsbeskrivning, -analys och förslag till förändringar

Hjälpmedelsinstitutets verksamhet redovisas med utgångspunkt från sex verksamhetsgrenar samt ledning och administration;

- Provning och upphandling
- Forskning och utveckling
- Utredningsverksamhet
- Utbildning och kompetensutveckling
- Internationell verksamhet
- Information
- Ledning och administration

Nedan ges för var och en av de sex verksamhetsgrenarna samt för Ledning och administration en verksamhetsbeskrivning samt förslag till förändringar.

Provning och upphandling

Syfte

- Genom provning och bedömning säkra att de hjälpmedel som tillhandahålls av sjukvårdshuvudmännen har hög säkerhet och god teknisk och funktionell kvalitet.
- Genom samordnad upphandling säkra att sjukvårdshuvudmännen på ett kostnadseffektivt sätt får bästa möjliga villkor och priser på hjälpmedel.

Verksamhetsbeskrivning

Hjälpmedel som tillhandahålls av sjukvårdshuvudmännen ska uppfylla säkerhetsmässiga, tekniska och funktionella krav. Kravspecifikationer för provningen tas fram i samarbete med sjukvårdshuvudmännen och brukarna. HIs olika kontaktgrupper spelar här en viktig roll. Inom de områden där internationella och europeiska standarder finns utgör dessa grunden för specifikationerna. Hjälpmedlen provas och bedöms för att se om de uppfyller kraven. Produkter som uppfyller kraven förs upp i Förteckning över Bra hjälpmedel. Kravspecifikationerna ingår också som en viktig del i upphandlingen. Hjälpmedel inom ett trettiotal produktområden provas och bedöms årligen.

En del av utvecklingsarbetet inom provning och upphandling är inriktat på att hjälpmedlen ska uppfylla olika gruppers behov bättre än i dag. Utveckling av nya provningsmetoder och krav för nya produktområden är då av stor vikt. Av särskild betydelse är äldres specifika krav på hjälpmedel då äldre utgör en mycket stor del av hjälpmedelsanvändarna. Även utvecklingen mot ett ökat antal tyngre hjälpmedelsanvändare ställer krav på nya provningsmetoder.

En del av provningsverksamheten är ackrediterad av Styrelsen för ackreditering och teknisk kontroll (SWEDAC). Det ackrediterade provningsarbetet utförs på uppdrag från i första hand företag i samband med produktutveckling och CE-märkning. Det senaste året har verksamheten inom området eldrivna rullstolar varit den mest omfattande.

Inom inkontinensområdet arbetar HI i huvudsak med att bistå sjukvårdshuvudmännen med att ta fram lokal produktinformation över det upphandlade sortimentet.

Upphandlingsvärdet för de hjälpmedel, inklusive tillbehör och reservdelar, som sjukvårdshuvudmännens hjälpmedels-, syn och hörcentraler årligen köper in uppgår till cirka 1,5 miljarder kronor. Som stöd för huvudmännens inköp genomför HI samordnade upphandlingar som resulterar i ramavtal för avrop. Efter slutförd upphandling beställer (avropar) sjukvårdshuvudmännen, utan eget upphandlingsförfarande, produkter från avtalade leverantörer med hänvisning till avtalen. Ramavtalen är i allmänhet tvååriga.

En anpassning av verksamheten till förändrade krav från sjukvårdshuvudmännen och till kommande ändring av upphandlingslagstiftningen pågår. Bland annat har upphandling utifrån en delvis ny modell, s.k. HI-samordnade bassortimentsupphandlingar påbörjats. Effekterna av modellen bedöms vara att bättre villkor kan uppnås för ett bassortiment av hjälpmedel genom att respektive sjukvårdshuvudman preciserar krav och volymer redan i förfrågningsunderlaget. Modellen förutsätter en utökad regional/lokal arbetsinsats avseende bl.a. förfrågningsunderlag och anbudsutvärdering. En annan effekt bedöms vara ett smalare sortiment genom den begränsning som sker av antalet huvudleverantörer för respektive sjukvårdshuvudmans bassortiment.

Ett syfte med HIs arbete med central provning och samordning av upphandling är kostnadseffektivitet för sjukvårdshuvudmännen. Utöver fördelaktiga priser och villkor ger samordningen också stora administrativa besparingar för kommuner och landsting. Vid internationella jämförelser är de avtalade priserna på hjälpmedel i allmänhet väsentligt lägre i Sverige än i andra jämförbara länder.

Den samordnade provnings- och upphandlingsverksamheten förankras hos sjukvårdshuvudmännen via olika grupper där bl.a. hjälpmedels- och inköpsansvariga samt representanter från kommunal inköpsverksamhet ingår.

HI utarbetar också upphandlingsmallar, som används vid sjukvårdshuvudmännens upphandling av exempelvis service och rekonditionering av hjälpmedel. Vidare utarbetar institutet en generell mall för upphandling av hjälpmedel i samverkan med Landstingsnätverket för Upphandling (LfU).

På uppdrag av Synskadades Riksförbund (SRF) genomför HI från och med år 2005 central upphandling av ledarhundar.

Genom insamling av försäljningsstatistik från ramavtalsleverantörerna erhålls uppgifter som möjliggör redovisning av olika nyckeltal, exempelvis hur många rullstolar och hörapparater per 100 000 invånare som årligen köps in av sjukvårdshuvudmännen. Inom vissa hjälpmedelsområden genomför en del sjukvårdshuvudmän egna upphandlingar. Syftet med statistiken är att följa den nationella utvecklingen varför insatser görs för att de insamlade pris- och volymuppgifterna ska inkludera alla leveranser till sjukvårdshuvudmännen.

Datorbaserade system för bl.a. lagerstyrning, information om produkter, priser m.m. används i dag inom många verksamheter som berör hjälpmedel. Under 2003 genomfördes ett projekt som resulterade i ett förslag om att skapa en, för HI, hjälpmedelsverksamheten och hjälpmedelsleverantörer, gemensam IT plattform, Hinfo, med information om hjälpmedel inklusive bilder, bruksanvisningar samt gällande priser och avtal. Hinfo är i drift sedan 2004 och HI deltar i det fortsatta arbetet med att utveckla plattformen.

Sedan slutet av 1999 är institutets databas HIDA (Hjälpmedel I Databas) i drift. Ur databasen produceras i dag bl.a. ramavtal, upphandlingscirkulär och produktinformation avsedd för sjukvårdshuvudmännen. Webb-HIDA, som utgör en del av basens innehåll, är tillgänglig för allmänheten via HIs webbplats, www.hi.se/hida. Arbetet med att anpassa databasen till den gemensamma IT-plattformen Hinfo pågår.

Nyckeltal

	År 2003	År 2004	År 2005
Antal inkomna provningsärenden	371 st	358 st	
Antal produkter och artiklar registrerade i HIDA	84 758 st	88 917 st	
Antal upphandlingsobjekt (produktområden som upphandlas)	27 st	27 st	
Antal gällande avtal	237 st	243 st	

HI leverantörsstatistik - huvudmännens inköp inom större produktområden

	År 2002	År 2003	År 2004
Antal nyinköpta hjälpmedel*			
Manuella rullstolar	19 376	18 652	16 722
Eldrivna rullstolar (exklusive el-skotrar)	1 711	1 534	1 422
El-skotrar	990	1 012	1 089
Rollatorer	54 465	53 329	55 691
Sängar (motoriserad regl. av sängbotten)	6 765	5 125	4 665
Hjullyftar	2 374	2 093	2 183
Stationära lyftar	2 994	2 908	2 581
Hörapparater	79 619	95 025	81 320

	År 2002	År 2003	År 2004
Antal nyinköpta hjälpmedel per 100 000 invånare*			
Manuella rullstolar	217	208	186
Eldrivna rullstolar (exklusive el-skotrar)	19	17	16
El-skotrar	11	11	12
Rollatorer	609	594	618
Sängar (motoriserad regl. av sängbotten)	76	57	52
Hjullyftar	27	23	24
Stationära lyftar	33	32	29
Hörapparater	890	1 059	902

	År 2002	År 2003	År 2004
Inköpsvärde i mkr inkl. tillbehör och reservdelar			
Manuella rullstolar	269	264	248
Eldrivna rullstolar inklusive el-skotrar	217	206	201
Rollatorer	76	73	73
Sängar (motoriserad regl. av sängbotten)	105	96	80
Hjullyftar inklusive stationära lyftar	109	108	106
Hörapparater	286	291	275

* Vid tolkning av uppgifterna bör t.ex. beaktas att det finns en skillnad mellan nyinköp och förskrivningar bl.a. till följd av graden av återanvändning av hjälpmedel.

Analys och förslag till förändringar

Sammanfattning:

Upphandlingens framtida omfattning och form ska utredas och förankras hos sjukvårdshuvudmännen. Arbetet beräknas pågå från hösten 2005 och ca ett år framåt. Resultatet ska bl.a. utmynna i beslut om omfattning och inriktning på HIs arbete inom vart och ett av de 27 produktområden där HI för närvarande upphandlar. Även provningsverksamheten är föremål för utredning då den ofta är kopplad HIs upphandlingsverksamhet.

HIs ackrediterade provning ska utvecklas så att HI blir ackrediterad för allt fler delar av provningsverksamheten. Här handlar det i första hand om rullstolar men även andra områden ska analyseras. En förutsättning för de föreslagna förändringarna är att den ackrediterade provningen bär sina egna kostnader.

Efterfrågan på s.k. på funktionella bedömningar har ökat de senaste åren varför ett pilotprojekt ska genomföras under 2006.

Upphandlingens framtida omfattning

Två faktorer har stor betydelse för HIs framtida arbete med upphandling av hjälpmedel. Det första är sjukvårdshuvudmännens önskemål när det gäller medverkan i och utformning av upphandlingen. Det andra är den nya lagen om offentlig upphandling som förväntas träda i kraft den 1 februari 2006.

Utvecklingen under de senaste åren har gått i den riktningen att sjukvårdshuvudmän valt att göra egna upphandlingar inom vissa hjälpmedelsområden. Orsakerna till denna utveckling är flera. Det handlar t.ex. om att man vill ha en aktivare roll vid valet av leverantör/produkt, att utvecklingen av hjälpmedel varit sådan att fördelarna med en nationell upphandling minskat, att man inte vill ställa lika höga eller andra krav på produkterna än vad som görs i samband med HIs upphandlingar. En slutsats är att det finns behov av att förändra, anpassa och förankra den samordnade upphandlingsverksamheten.

För att rätt dimensionera och prioritera HIs stöd till sjukvårdshuvudmännen under kommande år behöver en mer ingående analys av sjukvårdshuvudmännens behov genomföras. En förutsättning för att HIs insatser och kompetens ska nyttjas fullt ut är att HIs roll och arbete är väl förankrat hos sjukvårdshuvudmännen.

HI har hösten 2005 inlett ett mer omfattande utrednings-, genomsynings- och förankringsarbete. Arbetet beräknas pågå ca ett år. Resultatet ska bl.a. utmynna i beslut om omfattning och inriktning på HIs arbete inom vart och ett av de 27 produktområden där HI för närvarande upphandlar. Vidare ska arbetet resultera i rutiner och kanaler för ett fortsatt kontinuerligt förankringsarbete. Även provningsverksam-

heten är föremål för utredning då den ofta är kopplad HIs upphandlingsverksamhet.

Även om inriktningen i första hand är på provning och upphandling kommer även delar av andra samverkansområden att beröras t.ex. kompetensutveckling, rådgivning, verksamhetsutveckling, standardisering och uppdragsverksamhet.

Utveckling av den ackrediterade provningen

HIs arbete med ackrediterad provning sker mot internationell standard och antas inte direkt bli påverkad av om sjukvårdshuvudmännen ändrar form på upphandlingsverksamheten.

Tanken är att fortsätta att utveckla den ackrediterade provningen så att HI blir ackrediterad för allt fler delar av provningsverksamheten. Här handlar det i första hand om rullstolar men även andra områden ska analyseras.

En förutsättning för de föreslagna förändringarna är att den ackrediterade provningen bär sina egna kostnader.

Utveckling av provning och bedömning

HIs provningsverksamhet omfattar inte bara en teknisk provning enligt fastlagda metoder. En del av provningen är funktionell bedömning av produkter som baseras på kunskap om ergonomi och erfarenhet från användning. Efterfrågan på funktionella bedömningar har ökat de senaste åren varför ett pilotprojekt inom rörelsehinderområdet kommer att genomföras under 2006.

Forskning och utveckling

Syfte

- Stimulera forskning och utveckling avseende hjälpmedel och hjälpmedelsverksamheten så att sjukvårdshuvudmännen på ett kostnadseffektivt sätt kan tillgodose olika brukarbehov.
- Medverka till att utveckla säkra och funktionella hjälpmedel.
- Bidra med kunskap om konkreta insatser för att förbättra tillgängligheten.

Verksamhetsbeskrivning

Hjälpmedelsinstitutet vill medverka till att hjälpmedelsverksamheten blir mer kostnadseffektiv och behovsrelaterad. I detta ingår att samarbeta med forskare, företag, brukare och personal på fältet, samt att sprida information om nya rön inom verksamhetsområdet.

Ett viktigt mål för HIs arbete är att medverka till ökad forskning kring hjälpmedel, handikapp och funktionshinder och att särskilt lyfta fram teknik, miljö och funktionshinder som ett angeläget forskningsområde.

Inom äldreområdet har HI samlat en grupp med äldreforskare. Gruppens verksamhet syftar till att informera och utbyta erfarenheter om pågående forskning samt formulera behov av och initiera ny forskning.

SmartLab är en del av HIs satsning på IT-stöd i boendet och består av en demonstrationslägenhet med tillhörande laborier. Avsikten är att ge institutet en plattform för långsiktigt arbete med IT-stöd i boendet. SmartLab är en mötesplats mellan institutet, brukare, företrädare för vård och omsorg samt företag som är verksamma inom området. Kursverksamhet och seminarier är viktiga inslag i SmartLab, liksom studiebesök.

HI är intressent i Centrum för användarorienterad IT-design (CID) och Centrum för talteknologi (CTT) vid KTH. Dessa centra är mötesplatser för forskare, företrädare för näringsliv och brukare och andra intressenter. HIs uppgift är att föra in kunskap om funktionshindrades behov och om tillgängliga hjälpmedel genom att medverka i försöksverksamhet och användarstudier. VINNOVAs finansiering av CID och CTT är tidsbegränsad varför CID upphör från och med årsskiftet 2005/2006 och CTT upphör från halvårsskiftet 2006. HI deltar i ansökningar kring bildandet av nya kompetenscentrum inom områden som har nära anknytning till HIs verksamhet. HI samarbetar också med andra centrumbildningar och forskningsinstitutioner.

HI ger ekonomiskt stöd till hjälpmedelsinriktad utveckling. Stöd kan ges i två olika former, dels som villkorslån, dels som utvecklingsbidrag. I avvaktan på en långsiktig lösning av HIs finansiering gjordes för budgetåret 2005 en neddragning av institutets ekonomiska stöd.

Villkorsslån kan beviljas för att täcka hälften av kostnaden för behovsutredningar, förstudier, utveckling av hjälpmedel, initiering av tillverkning, anpassning av produkter, metodutveckling avseende användningen av hjälpmedel, utvärdering och viss marknadsintroduktion. Villkorsslån är kopplat till en återbetalningsplikt. Återbetalning sker i takt med att produkten säljs.

Utvecklingsbidrag kan utgå till utvecklingsinsatser som inte kan förväntas ge direkta intäkter vid försäljning av en produkt. Utvecklingsbidrag är inte återbetalningspliktigt. Institutet avser att använda en del av utvecklingsbidraget till att på ett mer aktivt sätt initiera behovs- och förstudier inom de av HI prioriterade områdena. HI strävar mot att öka samarbetet med andra finansiärer, exempelvis AMV, ALMI, VINNOVA och Specialpedagogiska institutet.

Under ett flertal år har Norrbacka-Eugeniastiftelsen ställt medel till HIs förfogande. Institutets åtagande innebär att besluta om bidrag och stipendier och därigenom stödja utvecklingsaktiviteter inom rörelsehinderområdet. Stöd beviljas till utveckling av nya metoder och till produktinriktat utvecklingsarbete.

HI medverkar till utveckling av hjälpmedelsverksamheten i kommuner och landsting. Det gäller utveckling av kunskap och metoder för utprovning och användning av hjälpmedel som en del av rehabilitering och habilitering. Det gäller också utveckling av organisations- och samverkansformer. I arbetet ingår att ta tillvara och utveckla erfarenheter från praktisk verksamhet, analysera behov av ny kunskap, initiera, stödja och medverka i försöksverksamheter och FoU-arbete. Ett viktigt inslag i arbetet är nytto- och kostnadsstudier. Arbetet bedrivs i nära samarbete med de olika kompetens- och specialisterheter som finns inom hjälpmedelsområdet.

Ett flertal pågående utvecklingsprojekt genomförs tillsammans med berörda brukarorganisationer och med ekonomiskt stöd från Allmänna arvsfonden. Projekten omfattar försöksverksamheter med en utvecklad hjälpmedelsverksamhet i kommuner och landsting, kompetensutveckling, stöd till produkt- och metodutveckling samt utvärdering och nytto- och kostnadsstudier. Exempel på pågående och planerade fleråriga projekt är Skoldatatek, Hemma med IT, Teknik och demens, Syntes, Kunskaps-Centrum Inkontinenshjälpmedel och det treåriga kognitionsprogrammet, KogniTek.

Konsument- och handikappfrågor har många beröringspunkter. Konsumentverket och HI har fördjupat sitt samarbete och ingått ett samarbetsavtal för åren 2004–2006. Avtalet omfattar följande samverkansområden; forskning och utveckling, provning, standardisering, utbildning och information.

HI biträder Rikstrafiken, SJ, Vägverket, Banverket och Luftfartsverket i deras arbete med att förverkliga den nationella handikappolitiska handlingsplanen på trafikområdet. Tyngdpunkten för institutet har hittills legat på att delta i utvecklingen av de olika informationstjänster som olika grupper funktionshindrade trafikanter behöver för resplanering och navigering.

Att medverka i internationell standardisering är en del av HIs utvecklingsarbete. Standarder fastställer krav som på ett avgörande sätt kan påverka utformningen av hjälpmedel. Detta gäller i synnerhet de europeiska standarderna, som ofta är knutna till EU-direktiv och CE-märkning. Att aktivt medverka i standardiseringsarbetet ger goda möjligheter att påverka hjälpmedelsutvecklingen. HI håller för närvarande ordförandeskapen och sekretariaten för de på hjälpmedelsområdet centrala tekniska kommittéerna ISO 173 Technical aids and systems for disabled or handicapped persons och CEN/TC 293 Technical aids for disabled persons¹⁴ samt medverkar med experter i de nationella och internationella arbetsgrupperna.

HI ska inom ramen för DAISY-konsortiet fortsatt medverka till att utveckla och införa DAISY-formatet i relevanta nationella och internationella sammanhang.

Nyckeltal

	2003	2004	2005
Utvecklingsstödet			
Inkomna ansökningar	39 st	33 st *	
Ansökt belopp	14,1 mkr	7,8 mkr *	
Beviljade ansökningar	11 st	12 st	
Beviljat belopp	3,0 mkr	1,7 mkr	
SmartLab			
Antal besökare	750 st	870 st	
Kurser & seminarier	11 st	4 st	

* Endast en ansökningsomgång under 2004

¹⁴ ISO; International Organization for Standardization
CEN; European Committee for Standardization

Analys och förslag till förändringar

Sammanfattning:

En analys av nuvarande FoU verksamhet visar att HIs FoU-insatser behöver förstärkas. HI bör;

- a) mer systematiskt och kontinuerligt arbeta med grundläggande kunskapssammanställningar och behovsutredningar,
- b) kunna initiera och genomföra enstaka angelägna projekt.

HI saknar egna medel för att kunna initiera och genomföra ovanstående insatser. Kostnaden uppskattas till storleksordningen 4 miljoner kronor per år.

HI har via sitt utvecklingsstöd kunnat stimulera ett betydande antal företag och organisationer att utveckla nya hjälpmedel. Mot bakgrund av de möjligheter som stödet innebär anser HI att avsättningen till stödet bör vara i storleksordningen 4 miljoner kronor per år. På kort sikt är 2 miljoner kronor lägsta nivå på utvecklingsstödet. Det ekonomiska stödet för utveckling av hjälpmedelsprodukter har successivt minskat de senaste åren. Orsaken är HIs begränsade ekonomiska utrymme. Utan ytterligare resurser kommer utvecklingsstödet att upphöra.

Standardiseringsarbetet innebär ett ekonomiskt åtagande för HI med i storleksordningen 1 miljon kronor per år. För närvarande pågår en omorientering av standardiseringsarbetet i riktning mot en ökad nationell förankring. Omorienteringen sker inom nuvarande ramar och i linje med vad som föreslagits i den utredning som HI tidigare genomfört.

HIs FoU-verksamhet

HI har som nationellt kunskapscentrum inom området hjälpmedel och tillgänglighet en central roll när det gäller att initiera, stödja och medverka i forsknings- och utvecklingsarbete. HI avsätter betydande resurser för FoU-arbete, men är när det gäller särskilda utvecklingsprojekt helt beroende av externa medel. HI saknar medel för att på eget initiativ initiera FoU-aktiviteter inom kommuner och landsting, forskningsinstitutioner m.fl.

HIs FoU-arbete bedrivs på olika sätt. FoU-verksamheten vid HI innefattar frågor som rör teknik, miljö och funktionshinder och samspelet dessa faktorer emellan. Den är tvärasektoriell och griper in på de flesta samhällsområden; boende, fritid, arbete, sjukvård osv. Den rymmer många olika slags sakkunskap, exempelvis medicinsk, teknisk, samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig kompetens.

FoU-verksamheten riktar sig såväl till den praktiskt orienterade verksamheten ute i kommuner och landsting som till den mera forskningsinriktade verksamheten vid universitet och högskolor. Det finns ett stort behov av kunskapsutveckling när det gäller de förändringar som vården och hjälpmedelsverksamheten genomgått under senare år. Formerna för denna kunskapsutveckling kan vara kartläggningar,

utredningar, utvärderingar men också forskning. Nära denna kunskapsutveckling ligger också behovet av att genomföra hälsoekonomiska studier av olika slag.

Teknik- och produktutvecklingen är snabb. Grundläggande förutsättningar för området teknik, miljö och funktionshinder förändras kontinuerligt. Därför finns en ständig ”kunskapslucka” när det gäller att förstå vilka möjligheter – och problem – den teknologiska utvecklingen skapar för personer med funktionshinder.

Områdets stora omfattning och betydelse gör det viktigt att rätt saker görs på rätt sätt; för brukarna och anhörigas livskvalitet, för de professionellas yrkesroller och för samhällsekonomin. De metoder som exempelvis används för utprovning och träning av hjälpmedel behöver därför bli säkrare och verifieras eller vidareutvecklas. Rätt hjälpmedel och metoder bidrar till att göra vården och omsorgen mer kostnadseffektiv, samtidigt som de kan förbättra arbetsmiljön för de anställda.

HI:s FoU-verksamhet i siffror åren 2001-2005

Tabell 1 Verksamhetsgrenen FoU inkl standardisering

Miljoner kronor

	2001	2002	2003	2004	Budget 2005
Externa projektmedel					
Allmänna arvsfonden	7,3	8,7	8	10,5	15,5 ¹
Övriga finansiärer	0,7	2,3	1,9	0,5	0,9
Summa	8,0	11	9,9	11	16,4
HI:s egna intäkter	1,4	1,7	1,4	2,3	1,9
Summa intäkter	9,4	12,7	11,3	13,3	18,3
Kostnader, exkl egen personal					
Kostnader, exkl egen personal	11,0	13,6	12,0	12,9	18,6
<i>Nettokostnad</i>	1,6	0,9	0,7	-0,4	0,3
Egna personalkostnader	8,4	9,2	9,3	9,0	9,3
<i>Anslag via statsbudgeten</i>	10,0	10,1	10,0	8,6	9,6
HI:s utvecklingsstöd					
Beslutade stöd	3,9	2,5	3,1	1,7	2,0
Förmedlade externa projektbidrag					
Norrbacka-Eugeniastiftelsens fond	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4
Allmänna arvsfonden ²	8,0	0,4	0,4	1,3	1,7
Summa	8,3	0,7	0,7	1,7	2,1

¹) Denna förhållandevis höga siffra är tillfällig och beror på att ett antal nya projekt, Kognitionsprogrammet, Hemma med IT m.fl. nu belastar budgeten

² Utvecklingsmedel inom projekten IT i praktiken, Ungaifocus, HumanTeknik, Teknik och demens samt Syntes

I Tabell 1 anges kostnader och intäkter relaterade till HI:s FoU-verksamhet under åren 2001–2005.

Den externa finansieringen, huvudsakligen från Allmänna arvsfonden har varit ganska jämnt fördelade över åren. Medlen uppgick till mellan 9,4 och 13,3 miljoner kronor åren 2001–2004. Under dessa år avsatte HI egna medel av samma storleksordning, runt 10 miljoner kronor per år. Av HIs egna medel används en stor del för att med egen personal och på annat sätt stödja eller komplettera de externfinansierade projekten. De externa medlen används i stor utsträckning för att finansiera uppbyggnad av regionala centra och kompetensutveckling på regional och lokal nivå, liksom försöksverksamhet på något håll i landet.

Sammantaget kan man konstatera att HI sätter av en ansevärd del av sina egna medel till FoU-verksamhet, men att verksamheten ändå är helt beroende av att externa medel erhålls.

HIs utvecklingsstöd, som går till företag och andra för utveckling av hjälpmedel, har minskat de senaste åren, från en ram om 4 miljoner kronor per år 2001 till hälften, 2 miljoner kronor 2005. I takt med neddragningen har HI fått prioritera allt hårdare bland ansökningarna. Tendensen är fortsatt nedåtriktad.

En förstärkning av HIs FoU-insatser

Att arbeta med forskning och utveckling på hjälpmedelsområdet tillhör HIs kärnverksamhet. FoU-arbete bedrivs på flera olika sätt. Delvis handlar det om att stimulera andra – kommuner och landsting, företag m.fl. att starta FoU-arbete. Det sker t.ex. genom att HI sammanställer kunskap om teknikens möjligheter och angelägna brukarbehov samt lyfter fram behoven i kontakter och i samverkan med andra FoU-organ.

Det handlar också om att HI självt och i samverkan med andra initierar och driver särskilda utvecklingsprojekt. Dessutom kan HI ge ekonomiskt stöd till utveckling och tillverkning av hjälpmedel.

De allra flesta av HIs FoU-projekt är externt finansierade och Allmänna arvsfonden är den helt dominerande finansieringskällan. Inom Europa kan projekt förekomma som HI driver eller medverkar i och där EU-kommissionen går in som medfinansierare. Detta har gällt både FoU-projekt och FoU-relaterad standardisering.

FoU-projekten kräver många olika slags kompetenser – teknisk kompetens, professionell kompetens från sjukvård och omsorg, brukarnas kunskap om behov och praktiska förutsättningar osv. Det säger sig självt att HI varken kan eller bör hålla all sådan nödvändig kompetens. HIs roll är primärt att bidra med viss expertkompetens samt att leda och administrera projekten, medan en bred sakkunskap säkras genom samverkan från externa experter. Genom extern medverkan fås dessutom den förankring som är nödvändig för att omsätta FoU-kunskap till praktisk verksamhet hos kommuner, landsting och andra berörda.

Att HI aktivt deltar i olika FoU-projekt är nödvändigt för att HI ska kunna upprätthålla den expertkompetens som institutet behöver för att fungera som ett expertstöd åt huvudmännen.

Nära kontakter med forskarsamhället innebär ett ömsesidigt kunskapsutbyte, till gagn för både en praktiskt och mer teoretiskt orienterad kunskapsuppbyggnad.

De externa FoU-medlen är nästan alltid öronmärkta för väl definierade och målinriktade projekt, medan de sällan eller aldrig kan användas för mer långsiktig och grundläggande kunskapsuppbyggnad. Det innebär att externa finansiärer vanligtvis kommer in i bilden först när ett grundläggande förarbete gjorts, kunskapsläget fastställts och behoven identifierats.

Ett exempel på detta sätt att arbeta är en kartläggning av förhållandena på kognitionsområdet som resulterat i fyra rapporter som rör IT för personer med ADHD/DAMP, autism, hjärnskada och demens¹⁵. Resultatet av dessa studier har i sin tur gett upphov till konkreta FoU-projekt, finansierade med medel ur Allmänna arvsfonden.

Arbetet med kunskapssammanställningar och behovsutredningar på hjälpmedelsområdet kräver i princip samma externa kompetens och förankring som ett mer ändamålsinriktat FoU-projekt. Extern medverkan är också i det fallet en nödvändig förutsättning för en lyckad utgång. Däremot skiljer denna slags externa medverkan sig ofta från de renodlade FoU-projekten ifråga om omfattning, samarbetsformer osv.

Det finns alltså ett stort behov av att kunna anlita externa experter. Samtidigt är det mycket svårt att göra detta, utan att kunna erbjuda någon ekonomisk kompensation.

Den höga graden av externfinansiering innebär en begränsning av FoU-verksamheten till de områden och till den inriktning som finansiärerna har. För närvarande är HIs FoU-verksamhet alltför beroende av Allmänna arvsfonden. Kontakter med andra finansiärer som KK-stiftelsen, Vårdalstiftelsen och VINNOVA har inte gett någon större

¹⁵ Exempel på kunskapssammanställningar och behovsutredningar;

- Vuxna med ADHD/DAMP i ett hjälpmedelsperspektiv, Agneta Hellström, Hjälpmedelsinstitutet, 2001
- Konsekvenser av IT-insatser till personer med autism, Gunilla Thunberg, Hjälpmedelsinstitutet, 2001
- Konsekvenser av IT-insatser till personer med hjärnskada, Gunnar Smideman, Hjälpmedelsinstitutet, 2001
- Demens och teknik – kunskapsläge och förslag på åtgärder, Sofia Starkhammar, Inge Dahlenborg, Hjälpmedelsinstitutet, 2002

utdelning. HIs mer praktiskt orienterade verksamhet/profil verkar inte passa dessa finansiärer.

HI har således ett behov av egna basresurser för att ta fram underlag/behovsanalyser samt för att bygga och upprätthålla olika nätverk. Ett sådant basarbete ger den överblick HI måste ha som nationellt kunskapscentrum, men är också en förutsättning för att det ska vara möjligt att söka och erhålla externa FoU-medel.

Sammanfattningsvis skulle HI behöva egna medel för att

a) mer systematiskt och kontinuerligt arbeta med grundläggande kunskapssammanställningar och behovsutredningar,

b) själv kunna initiera och genomföra enstaka angelägna projekt.

HI saknar egna medel för att kunna initiera och genomföra ovanstående insatser. HI uppskattar kostnaden till storleksordningen 4 miljoner kronor per år.

Utvecklingsstöd

Hjälpmedelsinstitutet stödjer genom lån utveckling av hjälpmedel som tillgodoser olika brukarbehov där det föreligger svårigheter att etablera utveckling och produktion på gängse villkor. Det är fråga om hjälpmedel som med stor sannolikhet annars inte skulle bli till och mottagarna är nästan alltid småföretagare med begränsade ekonomiska resurser.

HI har under en tid, dock med vissa svårigheter, prövat möjligheterna att samarbeta med andra finansiärer om utveckling av hjälpmedel för att få till stånd gemensamma satsningar. Det gäller exempelvis AMV, Specialpedagogiska institutet och ALMI.

HI har trots relativt sett begränsade resurser kunnat stimulera ett betydande antal företag och organisationer att utveckla nya hjälpmedel. Ibland har lösningar kunnat åstadkommas i samverkan med andra finansiärer, vilket inneburit att institutets resurser kunnat användas till fler insatser.

För 2003 ansöktes om 14,1 miljoner kronor i stöd och 3,1 miljoner kronor beviljades. För 2004 blev det till följd av minskade resurser endast en ansökningsomgång. Totalt ansöktes då om 7,8 miljoner kronor i stöd varav 1,5 miljoner beviljades.

Som framgår av Tabell 1 ovan har det ekonomiska stödet för utveckling av hjälpmedelsprodukter successivt minskat de senaste åren. Orsaken är HIs begränsade ekonomiska utrymme. Utan ytterligare resurser kommer utvecklingsstödet att upphöra.

Mot bakgrund av de möjligheter som stödet innebär anser HI att avsättningen till stödet bör vara i storleksordningen 4 miljoner kronor per år. På kort sikt är 2 miljoner kronor lägsta nivå på utvecklingsstödet. Under den nivån är det svårt att skapa rätt förutsättningar med

ansökningsomgångar, kontakter med företag etc. För att klara av detta behöver HIs bidrag justeras upp med 4 miljoner kronor per år.

Standardiseringsarbetet

Standardiseringsarbetet innebär ett ekonomiskt åtagande för HI med i storleksordningen 1 miljon kronor per år. För närvarande pågår en viss omorientering av standardiseringsarbetet i riktning mot en ökad nationell förankring. Omorienteringen sker i linje med vad som föreslagits i den utredning som HI tidigare genomfört¹⁶. HI måste byta områden, satsa på fler medlemmar, skapa ett övergripande policyorgan. När det gäller HIs expertmedverkan finns anledning att kritiskt granska omfattning och inriktning. För att en satsning på svenska arbetsgrupper etc. ska fungera krävs att HI deltar med expertkompetens.

¹⁶ Utvärdering av Hjälpmedelsinstitutets verksamhet, Standardisering. Publikationen är endast utgiven i elektronisk form och kan hämtas som ett pdf-dokument på HIs webbplats, www.hi.se/butik/pdf.

Utredningsverksamhet

Syfte

- Med expertis biträda sjukvårdshuvudmännen, centrala organ, brukarnas organisationer samt företag och andra organisationer inom hjälpmedelsområdet.
- Följa och analysera utvecklingen inom hjälpmedelsverksamheten.

Verksamhetsbeskrivning

Hjälpmedelsinstitutet följer och analyserar hur utvecklingen inom hälso- och sjukvården och samhället i övrigt påverkar den framtida hjälpmedelsverksamheten. HI bidrar med fakta och diskussionsmaterial som belyser hjälpmedelsverksamheten och betydelsen och nyttan av hjälpmedel, liksom statistik inom området. HI genomför också uppdrag åt bl.a. sjukvårdshuvudmännen.

Under år 2002 påbörjades ett mer långsiktigt och systematiskt arbete med att analysera utvecklingen inom hjälpmedelsverksamheten. I arbetet ingår att kartlägga organisations- och driftsformer inom verksamheten, beskriva hjälpmedelsverksamheten i Sverige samt att löpande ta del av utredningar och större nationella projekt m.m. som har betydelse för hjälpmedelsverksamheten.

För att följa och analysera utvecklingen samt bedöma behovet av insatser har HI tillgång till referensgrupper från landstingens och kommunernas hjälpmedelsverksamhet. När det gäller den kommunala sektorn finns också ett nätverk med kontaktpersoner inom äldre- och rehabiliteringsområdet. Institutet anordnar mötesplatser som t.ex. konferenser för chefer för hjälpmedelscentraler, syncentraler och hörselvården, tekniker och inköpare.

Kraven på en kostnadseffektiv verksamhet innebär en ökad efterfrågan på nytto- och kostnadsstudier samt konsekvensutredningar. HI bidrar med fakta och diskussionsmaterial som belyser hjälpmedelsverksamheten och betydelsen och nyttan av hjälpmedel, liksom statistik och nyckeltal inom området. En viktig del är att lyfta fram betydelsen av hjälpmedel inom rehabilitering och habilitering samt hjälpmedels betydelse i ett folkhälsoperspektiv.

Hjälpmedelsinstitutets kompetens efterfrågas för uppdrag åt landsting och kommuner. Uppdragsverksamheten fördjupar kontakten mellan HI och hjälpmedelsverksamheten och ger möjlighet att arbeta med utvecklingsfrågor på regional och lokal nivå. Den ger HI ökad kunskap om nuläge och utvecklingstendenser samt bidrar till att sprida kunskap om HIs verksamhet. En viktig uppgift för HI är att utifrån de uppdrag som genomförs sprida resultat och erfarenheter till övriga delar av landet.

Nyckeltal

	2003	2004	2005
Utredningsverksamhet			
Genomförda uppdrag	4 st	3 st	
Nedlagd tid	20,5 veckor	16,0 veckor	

Analys och förslag till förändringar

Sammanfattning:

HIs uppdragsverksamhet för år 2005 är av relativt liten omfattning. En bedömning är att en utökning av uppdragsverksamheten bör ske under planeringsperioden.

Det behövs en bättre och mer heltäckande nationell statistik på hjälpmedelsområdet. Det finns ett behov av att strukturera kostnaderna för hjälpmedel och andra relevanta uppgifter som påverkar och påverkas av användningen av hjälpmedel i kommuner och landsting på likartat sätt som grund för att ta fram nyckeltal och göra jämförelser. För att kunna tillgodose det ökade behovet av att i dialog med kommuner och landsting utveckla, förstärka och strukturera insamlandet och bearbetningen av statistik på hjälpmedelsområdet uppskattas kostnaderna till storleksordningen 1,5 miljoner kronor per år varav ca 0,5 miljoner bedöms kunna finansieras via HIs nuvarande anslag.

En ökning av uppdragsverksamheten

HIs uppdragsverksamhet för år 2005 är av relativt liten omfattning. En bedömning är att en utökning av uppdragsverksamheten bör ske under planeringsperioden.

En förbättrad statistik på hjälpmedelsområdet

Hjälpmiddelsverksamheten är omfattande såväl volym- som kostnads- mässigt. Redovisning av kostnader och förskrivningar sker på olika sätt i landet och är också uppdelad på olika hjälpmedelsområden. Det finns i dag ingen nationell statistik som omfattar hela hjälpmedelsverksamheten.

HI samlar in och sammanställer sedan många år vissa uppgifter om förskrivningar och kostnader för inköp av hjälpmedel. Uppgifterna lämnas från hjälpmedels-, syn- och hörcentraler. Statistiken används för att få en uppfattning om verksamhetens omfattning, utveckling över tiden, trender och för att ge möjligheter till lokala jämförelser. Den är även ett incitament till analys av verksamheten.

HI sammanställer årligen försäljningsstatistik över större upphandlingsområden. Uppgifterna lämnas från företagen och kan enbart redovisas på nationell nivå. Statistiken ger en bra bild över utvecklingen inom olika hjälpmedelsområden. Från statistiken kan vissa nyckeltal tas fram

som t.ex. kostnader och antal hjälpmedel per invånare. Från flera håll har framförts behov av ett mer omfattande analysarbete.

HI sammanställer uppgifter om olika brukargrupper och medverkar till en bättre statistikförsörjning genom samverkan med andra statistikproducenter.

Det finns ett stort behov av en bättre och mer heltäckande nationell statistik på hjälpmedelsområdet som också omfattar analys samt nyckeltal för hjälpmedelsverksamheten. Detta har bl.a. tagits upp i betänkandena Sammanhållen hemvård, SOU 2004:68¹⁷ och Hjälpmedel, SOU 2004:83. Från kommuner och landsting har efterfrågats statistik och nyckeltal för lokala jämförelser och som underlag för lokalt kvalitetsarbete och kvalitetsutveckling.

Sammanfattningsvis bedömer HI att det finns stora behov av ett utvecklat arbete med statistik och nyckeltal inom hjälpmedelsverksamheten och att HI i dialog med kommuner och landsting bör utveckla området.

För att kunna tillgodose det ökade behovet av att i dialog med kommuner och landsting utveckla, förstärka och strukturera insamlandet och bearbetningen av statistik på hjälpmedelsområdet uppskattas kostnaderna till storleksordningen 1,5 miljoner kronor per år varav ca 0,5 miljoner bedöms kunna finansieras via HIs nuvarande anslag.

I HIs FoU-arbete ingår bl.a. att stimulera andra till FoU-insatser samt själv driva och medverka i FoU-projekt. Som underlag för detta behövs basfakta och statistik av olika slag, både föra att motivera och initiera FoU-projekt och för att kunna genomföra analyser och utvärderingar i projektarbetet.

¹⁷ ”Det finns enligt vår mening ett behov av att strukturera kostnaderna för hjälpmedel i kommuner och landsting på likartat sätt som grund för att ta fram nyckeltal och göra jämförelser. Vi föreslår att Hjälpmedelsinstitutet får i uppdrag att initiera ett sådant utvecklingsarbete. Uppdraget bör omfatta uppbyggnad och förvaltning av statistik och kostnader för hjälpmedelsverksamheten.” (SOU 2004:68, s 95)

Utbildning och kompetensutveckling

Syfte

- Erbjud utbildning och kompetensutveckling för personal vid statliga myndigheter, landsting och kommuner. Hjälpmedelsinstitutet kan också erbjuda utbildning och kompetensutveckling t.ex. åt brukarorganisationer, högskolor och företag.
- Ordna yrkesträffar och erbjuda mötesplatser för erfarenhetsutbyte.

Verksamhetsbeskrivning

HI medverkar till ökad kompetens genom att ta fram utbildningsmaterial, genomföra kurser, konferenser och andra utbildningar samt genom att stimulera lokal utbildning. Institutet skapar också mötesplatser för erfarenhetsutbyte genom yrkesträffar och nätverk. En viktig del är att sprida resultat från olika nationella och europeiska utvecklingsprojekt. HI medverkar även på uppdragsbasis kontinuerligt i externa utbildningar. För att möta ett växande kompetensbehov inom HIs verksamhetsområde pågår ett utvecklingsarbete med distansutbildning.

Inom hjälpmedelsverksamheten finns ett stort behov av och intresse för kompetensutveckling och mer forskningsanknuten utbildning. HI arbetar långsiktigt för att mer systematiskt se över behovet av kompetensutveckling och fortbildning inom olika hjälpmedels- och handikappområden samt nya former för utbildning. De specialisterheter, kompetenscentrer och nätverk som finns inom området skapar goda förutsättningar för kompetensutveckling och är viktiga samarbetspartner till HI. För nätverken ordnas regelbundet konferenser för kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte.

Nätverket med kontaktpersoner från kommunerna inom området äldre och rehabilitering är viktigt för att stärka dialogen med kommunerna. Nätverket får löpande aktuell information från HI. Drygt 265 kommuner deltar i nätverket.

Inom IT-området anordnas Informations- och Demonstrationsdagar (ID-dagar) om teknik för människor med funktionshinder. ID-dagarna är HIs största utbildningssatsning och omfattar utställning, seminarier och workshops. ID-dagarna har alltmer blivit en mötesplats för personer som arbetar med ny teknik inom handikappområdet.

Inom området funktionshindrade och äldre anordnar HI sedan 1998 årligen en konferens för att informera om utvecklingen på IT- och telekommunikationsområdet inom Sverige och EU.

HI har en omfattande kursverksamhet kring frågor om tillgänglighet bl.a. i ämnena webbtillgänglighet och byggd miljö. Spridning av handboken Bygg ikapp Handikapp är en viktig del av detta arbete.

Nyckeltal

	2003	2004	2005
Utbildning och kompetensutveckling			
Antal kurser, konferenser och seminarier	66 st	68 st	
Varav seminarier under ID-dagarna	30 st	33 st	
Antal deltagare *	1566 st	1930 st	
Varav deltagande på ID-dagsseminarier	345 st	414 st	

* Under ID-dagarna har varje person endast räknats en gång oavsett hur många av seminairerna som personen deltagit i.

Analys och förslag till förändringar

Sammanfattning:

Det bedöms finnas möjlighet att effektivisera HIs arbete med kurser, konferenser, nätverk och utbildningar genom att bilda en samordnade och stödjande funktion. Frågan ska utredas under 2006.

Samordnande och stödjande funktion för utbildning, kurser konferenser och nätverk

HI har en relativt omfattande verksamhet avseende utbildning, kurser och konferenser. Den mest omfattande, årligen återkommande aktiviteten är ID-dagarna. Utöver ID-dagarna finns dels en rad mindre och regelbundet återkommande aktiviteter samt en rad mindre och några större aktiviteter kopplade till olika utvecklingsprojekt. Exempel på det senare är Barntåget som utöver utställning och seminarier i Sverige även har visats på flera platser i Europa.

Att förbereda och genomföra utbildningar, kurser och konferenser samt driva nätverk innebär ett omfattande arbete. Utifrån omfattningen på verksamheten görs bedömningen att det bör finnas möjlighet att effektivisera den nuvarande verksamheten genom att bilda en samordnade och stödjande funktion för utbildning, distansutbildning, kurser, konferenser och nätverk.

Frågan om en särskild samordnande och stödjande funktion för utbildning, kurser och konferenser ska utredas under 2006.

Internationell verksamhet

Syfte

- Medverka i internationellt arbete inom Hjälpmedelsinstitutets olika verksamhetsgrenar.

Verksamhetsbeskrivning

Sverige har ett gott renommé inom hjälpmedelsområdet. Det finns ett internationellt intresse för svenska produkter, kunnande och lösningar inom hjälpmedelsområdet. Det här innebär bl.a. att HIs kompetens är efterfrågad.

Institutets verksamhetsområde påverkas i hög grad av den internationella utvecklingen. För att klara rollen som ett nationellt kunskapscentrum behöver HI delta i och ha kunskap om den internationella utvecklingen inom hjälpmedelsområdet.

HI bedriver internationellt arbete inom alla verksamhetsgrenar, bl.a. inom FoU (t.ex. standardiseringsarbete) och inom tillgänglighetsområdet. Utöver detta sker också allmän omvärldsbevakning och kunskapsutbyte med andra länder, informationsinsatser, tjänsteexport och biståndsarbete på konsultbasis. Projektsamarbete och expertmedverkan i internationella organ sker också kontinuerligt.

HI kommer fortsatt att stärka de internationella kontakterna med andra institut, med forskare, brukarorganisationer och företag. Nära kontakter upprätthålls med EU-kommissionens enheter som ansvarar för funktionshinderfrågor. Deltagandet i det internationella standardiseringsarbetet på hjälpmedelsområdet fortsätter dels genom att hålla ordförandeskapen och sekretariaten för ett par tekniska kommittéer, dels genom expertmedverkan i nationella och internationella arbetsgrupper.

HI medverkar aktivt i det nordiska samarbetet inom hjälpmedelsområdet. Samarbetet är brett och omfattar ett flertal verksamhetsområden. Nordiskt utvecklingscenter för handikapphjälpmedel (NUH) spelar en viktig roll i samarbetet. Centrets uppgift är att stimulera till nordiska utvecklingsprojekt inom hjälpmedelsområdet och att sprida information om FoU-resultat.

Under 2004 tecknade HI ett samarbetsavtal med Världshälsoorganisationen WHO. Samarbetet är för HIs del inriktat på att stärka brukarmedverkan och tillgänglighetsarbetet internationellt, men också på att sprida svenskt kunnande inom hjälpmedelsområdet.

Inom några av de hjälpmedelssortiment som HI provar sker ett löpande samarbete med våra nordiska grannländer.

HI söker aktivt i samverkan med andra länder FoU-medel från EUs ramprogram för forskning och utveckling. HI medverkar också i ett

initiativ som syftar till att öka det internationella samarbetet mellan forskningsinstitut på funktionshinderområdet.

HI medverkar i det internationella arbete som görs inom World Wide Web Consortium, Web Accessibility Initiative (W3C/WAI), för att utveckla tillgängligheten till Internet. På HIs webbplats återfinns de internationellt fastställda riktlinjerna för tillgänglighet till Internet som framtagits av WAI (Web Accessibility Initiative) som EU-kommissionen rekommenderar medlemsländerna att följa.

Sedan den 1 juli år 2002 är HI nationell samordnare för den svenska delen i EUs nätverk EDeAN (European Design for All e-Accessibility Network). Totalt deltar över 130 partners i nätverket.

Svensk hjälpmedelsverksamhet är intressant ur ett tillväxtperspektiv. Sverige har en relativt omfattande och växande export av vissa hjälpmedel. HI arbetar med att sprida kännedom om svenska produkter och kunnande inom hjälpmedels- och tillgänglighetsområdet. Flera av HIs aktiviteter t.ex. Barntåget och HIs engagemang i Swedish Care Institute AB (SCI) har en tydlig koppling till export av svenska produkter och svenskt kunnande.

HI deltar i och driver biståndsprojekt i utvecklingsländer på konsultbasis. I samverkan med berörda länder kan institutets kunnande användas för att främja tillgången till och användningen av hjälpmedel.

Nyckeltal

	2003	2004	2005
Antal internationella studiebesök	18 st	13 st	
antal besökare	150 st	95 st	

Till detta kommer HIs medverkan i SCIs utbildningsverksamhet. Under 2004 medverkade HI i 30 besök med ca 345 st besökare.

Analys och förslag till förändringar

Sammanfattning:

En analys av HIs internationella arbete ska göras under 2006. Analysen ska bl.a. ge förslag till hur HI bör prioritera och lägga upp sitt internationella arbete. Områden som berörs är bl.a. det nordiska samarbetet, EU-orienterat samarbete, kontakter med internationella organisationer samt biståndsarbete/tjänsteexport.

HI kan och bör fortsätta att delta i internationell projektverksamhet. Förutsättningen är dock att de internationella projekten drivs, finansieras och utformas på ett sätt som är anpassat till HIs övriga verksamhet.

Från och med 2006 avser HI att halvera sitt ekonomiska stöd till SCI, från och med 2007 har HI för avsikt att sluta subventionera SCIs verksamhet.

Inriktningen på HIs internationella arbete

Kunskap om den internationella utvecklingen och då särskilt på EU-nivå får en allt större betydelse för utvecklingen inom HIs verksamhetsområde. För att fortsätta att vara ett nationellt kunskapscentrum har HI behov av att delta i internationellt arbete.

Internt fördelas arbetet på så vis att övergripande internationella frågor och biståndsprojekt hanteras av det internationella sekretariatet och det sakinriktade internationella arbetet av berörd avdelning.

En analys av HIs internationella arbete ska göras under 2006. Analysen ska bl.a. ge förslag till hur HI bör prioritera och lägga upp sitt internationella arbete. Områden som berörs är bl.a. det nordiska samarbetet, EU-orienterat samarbete, kontakter med internationella organisationer samt biståndsarbete/tjänsteexport. HIs internationella standardiseringsarbete har utvärderats tidigare och ska inte belysas den här gången. Ansvarigt för att driva arbetet är internationella sekretariatet.

HIs deltagande i internationell projektverksamhet.

Det internationella projektarbetet vid HI har utvecklats och HIs kompetens är efterfrågad. Ett exempel är det av Sida finansierade projekt där HI i samverkan med Handikapp & Habilitering, Stockholms läns landsting, arbetar med uppbyggnad av barnhjälpmedelsverksamhet och barnhabilitering i S:t Petersburg, Ryssland. Ett annat exempel är det uppdrag HI har fått av Inter-American Development Bank (IDB). Syftet är att i fyra länder i Latinamerika undersöka förutsättningarna för att starta eller vidareutveckla lokal produktion av hjälpmedel. Uppdraget genomförs i samarbete med Rehabilitation International (RI).

HI kan och bör fortsätta att delta i internationell projektverksamhet. Förutsättningen är dock att projekten drivs, finansieras och utformas på ett sätt som är anpassat till HIs övriga verksamhet.

Swedish Care Institute AB (SCI)

SCIs verksamhetsidé är att marknadsföra, utveckla och tillhandahålla svenskt kunnande och svenska tjänster och produkter inom handikapp- och äldreområdena internationellt. HI äger 40 % av SCI, övriga 60 % ägs av Swecare AB, ett bolag knutet till Exportrådet. Bolaget hyr lokaler hos HI, men har också ett kontor i Tokyo. HIs engagemang syftar till att stödja svensk tjänsteexport, men också att främja egen kompetensutveckling och möjligheterna att få konsultuppdrag. Hittills har SCIs aktiviteter riktats mot Japan och främst omfattat kunskapsöverföring inom vård och omsorg av personer med demens.

Fram till och med 2005 har HI bidragit med fyrtio tusen kronor per år samt svarat för arbetsrum, vissa undervisningslokaler, datorer, mobiltelefoner etc. Det ekonomiska värdet av HIs bidrag har uppgått till några hundra tusen kronor per år. Under 2005 har SCI utvecklats relativt gynnsamt ur ekonomisk synvinkel. Företaget är dock ekonomiskt känsligt.

SCIs stämma och styrelse har under våren 2005 informerats om att HI från och med 2006 avser att halvera sitt ekonomiska stöd till SCI. Vidare har informerats om att HI från och med 2007 har för avsikt att helt upphöra med subventionerna. Förhoppningen är att SCIs verksamhet vid den tidpunkten ska vara självbärande.

Information

Syfte

- Informera om Hjälpmedelsinstitutets verksamhet samt producera och marknadsföra institutets publikationer.
- Genom Hjälpmedelsinstitutets fackbibliotek erbjuda Nordens största samling av litteratur om funktionshinder och hjälpmedel.
- Genom tidningen Allt om Hjälpmedel publicera nyheter, debatt och fördjupning inom hjälpmedelsområdet till dem som arbetar med handikappfrågor.

Verksamhetsbeskrivning

HI är ett kunskapscentrum. Arbetet med att sprida information och kunskap genomsyrar därför hela institutets verksamhet. HI arbetar målmedvetet för att nå ut med rätt budskap till olika målgrupper. Informationen ska också vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. De prioriterade områdena äldre med funktionshinder, kognitiva funktionshinder samt nytto- och kostnadsanalyser lyfts på olika sätt fram i informationssammanhang. Stora FoU-satsningar, som t.ex. Skoldatatek, KunskapsCentrum Inkontinens, BokAT, Teknik och demens, Samverkansprojektet, Hemma med IT, Syntes och Läromedel för webbtillgänglighet, innefattar stora informationsinsatser. Även Designåret 2005 innebär olika utåtriktade aktiviteter för HI.

HI ger varje år ut 40–60 nya böcker, rapporter, broschyrer och annat informationsmaterial. En stor del av publikationerna görs också fritt tillgängliga via institutets webbplats som pdf-dokument. Publikationerna marknadsförs genom butiken på HIs webbplats, genom annonser, på mässor och genom andra aktiviteter samt säljs via Kundtjänst. En av flera kanaler för exponering och marknadsföring av materialet är de cirka 60 s.k. Infohörnor, som bl.a. finns på hjälpmedelscentralerna.

Webbplatsen, www.hi.se, är en viktig kanal för att föra ut aktuell och tillgänglig information. Via den kan man t.ex. beställa skrifter, låna från biblioteket och söka produktinformation i databasen Webb-HIDA, som är en del av HIDA, Hjälpmedel I DAtabas. På webbplatsen finns också konferensdelen HI Direkt.

HI deltar årligen i mässor och utställningar. På HI finns demonstrationslägenheten SmartLab, som tar emot många besöksgrupper. Även andra typer av studiebesök på HI erbjuds verksamma inom området.

HIs bibliotek och det arbete som bedrivs där är en viktig del av och en av förutsättningarna för HIs roll som nationellt kunskapscentrum. Biblioteket är ledande inom området funktionshinder, hjälpmedel och tillgänglighet. Det är öppet för alla och att låna är gratis.

Omvärldsbevakning genom pressklipp, nyhetsbyråmaterial och bibliotekets informationstjänster utgör ett komplement till HIs övriga kontaktnät med omvärlden.

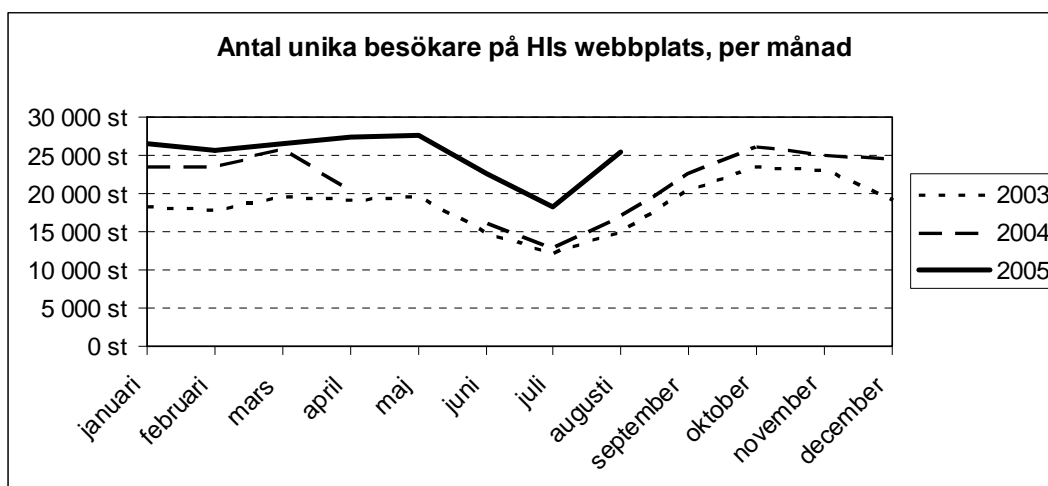
Allt om Hjälpmedel är en oberoende tidning med aktuell och självständig bevakning av hjälpmedelsområdet. Tidningen vänder sig i första hand till dem som arbetar med handikappfrågor. Tidningen ger utrymme åt debatt och kritiska röster. Allt om Hjälpmedel kommer ut med åtta nummer per år.

Handikapphistoriska Föreningen (HHF) har hyrt in sig i HIs lokaler för att bygga upp funktionen Dokumentations-, informations- och kunskapscenter om handikapphistoria.

Nyckeltal

	2003	2004	2005
Antal producerade skrifter och annat informationsmaterial			
Enbart publicerade i tryckt form	23 st	11 st	
Varav prissatta	13 st	10 st	
Varav gratis	10 st	1 st	
Både i tryckt form och på HIs webbplats	42 st	47 st	
Varav prissatta (avser den tryckta versionen)	18 st	23 st	
Varav gratis	24 st	23 st	
Enbart publicerade på HIs webbplats	18 st	11 st	
CD, kassetter, video	13 st	8 st	
DAISY-produktioner		3 st	
Antal sålda böcker/rapporter	7 615 st	7 863 st	
Varav via abonnemang på sortimentöversikter	708 st	646 st	

Antal unika besökare på HIs webbplats, medeltal per månad	21 579 st	24 960 st
--	-----------	-----------

	2003	2004	2005
Biblioteket			
Antal nyförvärv per år.	1 177 st	1 166 st	
Antal externt utlånat material.	3 333 st	3 544 st	
Antal externt kopierade tidskriftsartiklar.	241 st	184 st	
Allt om Hjälpmedel			
TS-kontrollerad upplaga	2 900 st	2 700 st	
Antal tidningar som delas ut på kurser & konferenser	2 100 st	1 300 st	

Analys och förslag till förändringar

Sammanfattning:

Informationen till externa målgrupper produceras av sakavdelningarna. Chefen för Informationsavdelningen är ansvarig för den övergripande samordningen av HIs externa information.

HIs viktigaste, reguljära, externa informationskanaler är HIs skrifter, webbplatsen och tidningen Allt om Hjälpmedel. För att stärka HIs identitet och profil och för att spegla verksamheten på ett enhetligt sätt, bör ansvaret för all den externa informationen samlas under en avdelning. Frågan om tidningens placering m.m. ska utredas.

Då intranätet är en kanal för information bör ansvaret för detta vara placerat på Informationsavdelningen och informationen skötas av en informatör. Med hjälp av ett nytt publiceringsverktyg kommer en del andra medarbetare också få möjlighet att själva skriva in information.

Arbetet med en informationsstrategi inleds under hösten 2005 och beräknas vara avslutat under 2006. En samordning kommer att ske med HIs arbete avseende framtagande av strategi för webbpublicering.

Externinformation

Informationen till externa målgrupper produceras av sakavdelningarna. Chefen för Informationsavdelningen är ansvarig för den övergripande samordningen av HIs externa information. Samordningen sker bl.a. genom att informatörerna ingår i Informatörsgruppen som sammanträder regelbundet.

Allt om Hjälpmedel är en fristående tidning där chefredaktören är ansvarig utgivare. Organisatoriskt är redaktionen placerad direkt under direktören.

HIs viktigaste, reguljära informationskanaler är HIs skrifter, webbplatsen och tidningen Allt om Hjälpmedel. Det är viktigt att HIs information är enhetlig, tydlig, konsekvent och HI-orienterad i alla dessa medier/kanaler. HIs trovärdighet bygger på att HIs målgrupper kan lita på att de alltid får sann och samma information och nås av tydliga, klargörande och lättförståeliga budskap från HI.

För att stärka HIs identitet och profil och för att spegla verksamheten på ett enhetligt sätt, bör ansvaret för all den externa informationen samlas under en avdelning. Frågan om tidningens placering m.m. ska utredas.

Interninformation

Interninformationen svarar flera avdelningar/sektioner för:

- Personalavdelningen samordnar och ansvarar för informationen vid fredagsmöten, introduktionsprogram för nyanställda och viss information på anslagstavlor.
- Informationsavdelningen svarar för allmän information om HI och att hålla utställningsplatser aktuella.
- IT-sektionen har skapat och sköter/administrerar intranätet.

Då intranätet är en kanal för information bör ansvaret vara placerat på Informationsavdelningen och informationen skötas av en informatör. Med det nya publiceringsverktyget som HI ska införskaffa, kommer en del andra medarbetare också få möjlighet att själva skriva in information. Ansvarig är chefen för Informationsavdelningen.

För att personalen ska tycka att det är intressant att ta del av informationen på intranätet, är det nödvändigt att informationen alltid är aktuell, att gammalt tas bort, att det ofta fylls på med intressant, nyttig och spännande information under de olika ikonerna. Det ska vara lätt att hitta regler, blanketter och annan viktig information, typ Organisationshandboken. Här ska man snabbt få information om vad det är som händer; vilka är det som ska flytta in i huset osv.

Eftersom HI inte har haft någon personaltidning på många år, är intranätet en perfekt kanal även för den lite lättsamma, roliga informationen. Det kan vara intervjuer med nyanställda, med någon som ska eller har startat något spännande projekt.

Tanken är att "Vem gör vad?" byggs upp med foton på all personal och information om vad var och en arbetar med.

Möjligheterna att ytterligare utveckla den interna informationen bör behandlas i samband med utvecklingen av HIs informationspolicy/strategi, se nedan.

Informationspolicy/strategi utvecklas

HI har en längre tid planerat att utarbeta en ny informationsstrategi. Arbetet kan även komma att resultera i förslag till ändringar av nuvarande informationspolicy. Arbetet med en informationsstrategi inleds under hösten 2005 och beräknas vara avslutat under 2006. En samordning kommer att ske med HIs arbete avseende framtagande av strategi för webbpublicering.

Ledning och administration

Syfte

- Svaret för Hjälpmedelsinstitutets högsta ledning.
- På ett effektivt sätt svara för det interna stödet inom områdena ekonomi, personal, administrativ service och IT-service.

Verksamhetsbeskrivning

Direktören svarar för HIs högsta ledning. Till sitt förfogande har direktören en ledningsstab vars främsta uppgift är att administrera och förbereda föreningsstämmor, styrelsemöten och möten med brukarrådet.

Administrativa avdelningen består av tre sektioner; ekonomisektionen personal- och servicesektionen samt IT-sektionen.

Hjälpmedelsinstitutet är frivillig medlem i Arbetsgivarverket och följer de lagar, förordningar, avtal och rutiner som gäller för statlig verksamhet.

Nyckeltal

	2003	2004	2005
Antal tjänster	86 st	86 st	
Tillgänglighet till IT-system i procent, avser normal arbetstid kl 08.00 - 17.00			
Kommunikation	99,7 %	100,0 %	
Servrar	99,4 %	97,5 %	
Drift och affärssystem	98,1 %		
•e-post		97,5 %	
•telefonisystem		98,8 %	
•ekonomisystem		99,7 %	
•filaccess i nätverk		99,9 %	
Webbserver	98,1 %	99,6 %	
Antal diarietförda ärenden	718 st	614 st	
Tryck, kopiering			
Antal kopior	1 387 000 st	1 005 000 st	

Analys och förslag till förändringar

Sammanfattning:

Det är angeläget att HIs ledningsfunktion har tid och resurser för att arbeta med ledning och styrning av institutets verksamhet. Ett sätt att uppnå detta är att Direktör och Ledningsstab enbart utgörs av direktör, sekreterare samt vissa övergripande utredningsresurser.

Konsekvenser av detta resonemang blir att nuvarande arbete med projektledning flyttas och att placeringen av tidningen Allt om Hjälpmedel utreds.

För att klara osäkerheter till följd av variationer i verksamheten måste HI ha ett eget kapital som i genomsnitt över en flerårsperiod bör vara i storleksordningen tio miljoner kronor.

En förstärkning av institutets högsta ledning

De utmaningar som HI ställs inför i samband med ändrade arbetsuppgifter, minskande resurser samt ökande krav på kompetensutveckling innebär att det finns ett behov av att stärka institutets ledningsfunktion.

För att öka förankringen av det pågående förändringsarbetet bör vid vissa tillfällen ledningsgruppen utökas med sektionscheferna.

Det är angeläget att HIs ledningsfunktion har tid och resurser för att arbeta med ledning och styrning av institutets verksamhet. Ett sätt att uppnå detta är att Direktör och Ledningsstab enbart utgörs av direktör, sekreterare samt vissa övergripande utredningsresurser.

Konsekvenser av detta resonemang blir att nuvarande arbete med projektledning flyttas och att placeringen av tidningen Allt om Hjälpmedel utreds.

HIs kapital hålls oförändrat

HIs huvudsakliga finansiering sker via ett statsbidrag. Tillskillnad från en myndighet innebär detta att anslaget inte är föremål för regelbunden pris och löneomräkning. Det finns inte heller någon anslagskredit eller anslagssparande.

Under perioden 2000–2004 var HIs resultat i genomsnitt plus minus noll. För enstaka år är dock bilden en annan, år 2000 var resultatet minus ca fyra miljoner kronor för att år 2002 vara ett lika stort plus. För att klara osäkerheter till följd av variationer i verksamheten måste HI ha ett eget kapital. En bedömning är att det egna kapitalet, sett som ett genomsnitt över en flerårsperiod bör vara i storleksordningen tio miljoner kronor.

Personalanalys och förslag till förändringar

Sammanfattning:

Till följd av pensionsavgångar kommer HI att ha en relativt omfattande personalomsättning under de kommande tre till fyra åren (teoretiskt går 28 personer i pension inom 4 år).

HI står inför en rad utmaningar inom PA-området. Det handlar bl.a. om att klara av den kompetensförlust som följer av en rad pensioneringar. Till följd av detta avser HI att återbesätta den vakanta tjänsten som personalchef.

HI arbetar systematiskt med arbetsmiljöfrågor. Med jämna mellanrum ges all personal möjlighet att besvara en arbetsmiljöenkät. Nästa led i att förbättra och utveckla institutets interna målarbete är att bilda tvärgupper som arbetar med specifika interna mål.

Till följd av pensionsavgångar kommer HI att ha en relativt omfattande personalomsättning under de kommande tre till fyra åren (teoretiskt 28 personer inom 4 år). En hög personalomsättning innebär alltid en stor utmaning. För HIs del handlar det dessutom om att en stor del av institutets mest erfarna personal slutar.

För att möta den utmaning som det kompetensmässigt medför att tappa en så stor del av den mest erfarna personalen behöver HI tillämpa ett strategiskt synsätt när det gäller rekrytering, kompetensutveckling och verksamhetsutveckling;

- Rekrytering är ett tillfälle till eftertanke och prioritering. HIs tidigare erfarenheter är att väl genomförda rekryteringar tillför institutet ny och värdefull kunskap.
- En kontinuerlig kompetensutveckling av den egna personalen är avgörande för att HI ska fortsätta att vara ett nationellt kunskapscentrum. Det kan t.ex. handla om specifik handikappkompetens och kunskap om hur verksamheten ser ut ute i landet.
- Det är viktigt att HI fortsätter att utvecklas som arbetsgivare. Kompetensutveckling, utformning av arbetsuppgifter och karriärmöjligheter är några viktiga komponenter.

Sektionschef för Personal- och servicesektionen

HI står som nämns ovan inför en rad utmaningar när det gäller den framtida kompetensförsörjningen. Det handlar bl.a. om att klara av den kompetensförlust som följer av en rad pensioneringar, att klara av att vara en attraktiv arbetsplats med utvecklings- och karriärmöjligheter samt att kontinuerligt kompetensutveckla personalen så att HI kompetensmässigt ligger i täten inom HIs verksamhetsområde. Den relativt snabba utvecklingen inom IT-området utgör här en extra utmaning.

Tjänsten som sektionschef för Personal- och servicesektionen (personalchef) är inte återbesatt. Mot bakgrund av ovan nämnda behov bör en rekrytering av personalchef genomföras.

Arbetsmiljöfrågor

HI arbetar systematiskt med arbetsmiljöfrågor. Med jämna mellanrum ges all personal möjlighet att besvara en arbetsmiljöenkät. Svaren diskuteras i mindre grupper och förslag till åtgärder tas fram. Exempel på frågor som är aktuella 2005–2006 är;

- utveckling av ledningsgruppen,
- förbättrade utvecklingssamtal och
- ökad samverkan mellan avdelningarna.

Nästa led i arbetet med arbetsmiljöfrågor är att förbättra och utveckla institutets interna målarbete genom att bilda tvärgrupper som arbetar med specifika interna mål.

Förslag till bidrag för perioden 2007–2010

Sammanfattning:

Bidraget till Hjälpmedelsinstitutet, HI, har från och med år 1993 haft ett finansieringssystem som innebär att någon regelbunden pris- och löneomräkning inte skett av bidraget. Det nominellt oförändrade bidraget innebär en successiv och kraftig urholkning av anslaget och försämrade förutsättningar att bedriva verksamheten. Det är av synnerlig vikt för HIs fortsatta verksamhet att bidraget omfattas av ett system för regelbundna pris- och löneomräkningar.

En analys av nuvarande FoU-verksamhet visar att HIs FoU-insatser behöver förstärkas. HI bör;

- a) mer systematiskt och kontinuerligt arbeta med grundläggande kunskapssammanställningar och behovsutredningar,
- b) kunna initiera och genomföra enstaka angelägna projekt.

HI saknar egna medel för att kunna initiera och genomföra ovanstående insatser. Kostnaden uppskattas till ungefär 4 miljoner kronor per år.

HI har via sitt utvecklingsstöd kunnat stimulera ett betydande antal företag och organisationer att utveckla nya hjälpmedel. HI befärar att utvecklingsstödet inom en snar framtid kan komma att försvinna helt, till följd av HIs ansträngda budget. Mot bakgrund av de möjligheter som stödet innebär anser HI att avsättningen till stödet bör vara ca 4 miljoner kronor per år. På kort sikt är 2 miljoner kronor lägsta nivå på utvecklingsstödet.

Det behövs en bättre och mer heltäckande nationell statistik på hjälpmedelsområdet. Det finns ett behov av att strukturera kostnaderna för hjälpmedel och andra relevanta uppgifter som påverkar och påverkas av användningen av hjälpmedel i kommuner och landsting på likartat sätt som grund för att ta fram nyckeltal och göra jämförelser. För att kunna tillgodose det ökade behovet av att i dialog med kommuner och landsting utveckla, förstärka och strukturera insamlandet och bearbetningen av statistik på hjälpmedelsområdet uppskattas kostnaderna till ca 1,5 miljoner kronor per år varav ca 0,5 miljoner bedöms kunna finansieras via HIs nuvarande anslag.

HIs bidrag bör för åren 2007, 2008, 2009 och 2010 vara 59,9; 61,5; 63,1 och 64,7 miljoner kronor.

Resultat och ställning 2004

Resultatet för år 2004 blev att det egna kapitalet ökade med 3,3 miljoner kronor. Resultatet är 5,9 miljoner kronor bättre än budget. Förklaringen till detta är framför allt högre intäkter och lägre kostnader än beräknat. I avvaktan på utredningen om handikappolitisk samordning (Handisam)

har stor återhållsamhet gällt i fråga om att återbesätta vakanta tjänster, generell information/marknadsföring av HI samt investeringar.

Omsättningen för projekt som finansieras med externa projektbidrag blev lägre än budget beroende på att vissa av projekten startade senare än beräknat.

Vid utgången av 2004 uppgick det egna kapitalet till ca 11,1 miljoner kronor. Vidare fanns ca 5,8 miljoner kronor för ändamålsbestämda fonderingar (HIs stöd för hjälpmedelsinriktad utveckling).

Miljoner kronor

	2004	2003	2002	2001	2000
Bidrag via statsbudgeten (inklusive SUB från år 2002)	51,2	51,2	51,2	45,6	45,5
Försäljnings- och konferensintäkter	13,4	12,1	12,6	14,4	14,3
Projektbidrag för egen verksamhet	13,6	12,2	16,5	11,6	9,4
Årets avsatta medel för stöd till hjälpmedelsinriktad utveckling	0	0	2,0	0	0
Ändamålsbestämda fonderingar	5,8	5,0	5,5	5,0	7,0
Eget kapital	11,1	7,8	9,2	13,3	14,6
Årets resultat	3,3	- 1,4	- 4,1	- 1,3	4,1

Pris- och löneomräkning

Bidraget till Hjälpmedelsinstitutet, HI, har från och med år 1993 haft ett finansieringssystem som innebär att någon pris- och löneomräkning inte skett av medlemmarnas bidrag. Bakgrunden till ordningen är sannolikt att bidraget under en följd av år ingått som en post i den s.k. Dagmar-överenskommelsen. För 2005 höjdes nivån på bidraget med 1,6 miljoner kronor och uppgår till 52,8 miljoner kronor. För 2006 har regeringen föreslagit att bidraget minskas med 3,5 miljoner kronor till 49,3 miljoner kronor.

Institutet har en struktur och kostnadsbild som är helt likartad med statliga myndigheters och andra offentliga organs. Personalkostnaden för fast anställd personal motsvarar drygt 80 procent av bidraget. Till detta kommer fasta kostnader för lokaler, administration och IT. Institutet är medlem av Statens arbetsgivarverk och omfattas därmed av de statliga löneavtalen. Trots att lönerrevisionerna under årens lopp genomgående resulterat i relativt sett låga justeringar innebär det nominellt oförändrade bidraget en successiv och kraftig urholkning av anslaget och försämrade förutsättningar att bedriva verksamheten.

Det är av naturliga skäl inte möjligt att långsiktigt bedriva en verksamhet av HIs karaktär med oförändrade anslag, och samtidigt upprätthålla en hög ambitionsnivå.

För att hantera urholkningen av anslaget till följd av uteblivna pris- och löneomräkningar har HI minskat personalen, upphört med att avsätta medel för utveckling av nya hjälpmedel samt förbrukat eget kapital. I

genomsnitt används ca 1,5 miljoner kronor per år av det egna kapitalet för att täcka lönekostnader för HIs personal. HIs bedömning är att det egna kapitalet inte bör reduceras ytterligare.

I samband med ombildningen av HI uttalade medlemmarna, i ett konsortialavtal den 4 mars 1998, ambitionen att från 2003 finna en annan finansieringsmodell än den då gällande. Uttalandet gav förhoppningar om en ny ordning, men av olika skäl infördes inte någon sådan. Det är av synnerlig vikt för HIs fortsatta verksamhet att bidraget omfattas av ett system för regelbundna pris- och löneomräkningar. En sådan omräkning uppskattas till ca 1,6 miljoner kronor per år.

En förstärkning av HIs FoU-insatser

Sammanfattningsvis skulle HI behöva egna medel för att

- a) mer systematiskt och kontinuerligt arbeta med grundläggande kunskapssammanställningar och behovsutredningar
- b) själv kunna initiera och genomföra enstaka angelägna projekt.

HI saknar egna medel för att kunna initiera och genomföra ovanstående insatser. HI uppskattar kostnaden till storleksordningen 4 miljoner kronor per år.

Utvecklingsstöd

HI befarar att utvecklingsstödet inom en snar framtid kan komma att försvinna helt, till följd av HIs ansträngda budget. För närvarande saknar HI möjligheter att göra några nya avsättningar till stödet vilket innebär att det kommer att upphöra helt inom något år. Mot bakgrund av de möjligheter som stödet innebär anser HI att avsättningen till stödet bör vara i storleksordningen 4 miljoner kronor per år. För att klara av detta behöver HIs bidrag justeras upp med 4 miljoner kronor per år.

En förbättrad statistik på hjälpmedelsområdet

Det behövs en bättre och mer heltäckande nationell statistik på hjälpmedelsområdet. Det finns ett behov av att strukturera kostnaderna för hjälpmedel och andra relevanta uppgifter som påverkar och påverkas av användningen av hjälpmedel i kommuner och landsting på likartat sätt som grund för att ta fram nyckeltal och göra jämförelser. För att kunna tillgodose det ökade behovet av att i dialog med kommuner och landsting utveckla, förstärka och strukturera insamlandet och bearbetningen av statistik på hjälpmedelsområdet uppskattas kostnaderna till ca 1,5 miljoner kronor per år varav ca 0,5 miljoner bedöms kunna finansieras via HIs nuvarande anslag.

Förslag till bidrag för perioden 2007–2010

Med hänvisning till vad som sagts ovan föreslås ett bidrag till Hjälpmedelsinstitutets verksamhet under perioden 2007–2010 utvecklas enligt följande:

	2006	2007	2008	2009	2010
Minskning till följd av Handisam	-3,5				
FoU		4,0			
Utvecklingsstöd		4,0			
Statistik		1,0			
Pris- och löneomräkning	0,0	1,6	1,6	1,6	1,6
Bidrag	49,3	59,9	61,5	63,1	64,7

LSS- och hjälpmedelsutredningen har i betänkandet Hjälpmedel¹⁸ föreslagit att HI ges ett uttalat ansvar inom IT-området och för arbets-hjälpmedel. En bedömning är att eventuella förändringar påverkar HI tidigast från årsskiftet 2006/2007.

¹⁸ (SOU 2004:83)

Hjälpmiddelsinstitutet (HI) är ett nationellt kunskapscentrum inom området hjälpmedel och tillgänglighet för människor med funktionsnedsättning.

Vi arbetar för full delaktighet och jämlikhet genom att medverka till bra hjälpmedel, en effektiv hjälpmedelsverksamhet och ett tillgängligt samhälle.

Hjälpmiddelsinstitutets verksamhet omfattar:

- provning och upphandling av hjälpmedel
- forskning och utveckling
- utredningsverksamhet
- utbildning och kompetensutveckling
- internationell verksamhet
- information

Hjälpmiddelsinstitutets huvudmän är staten, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet.

Hjälpmiddelsinstitutet

Box 510, 162 15 Vällingby

Tfn 08-620 17 00

Fax 08-739 21 52

Texttfn 08-759 66 30

E-post registrator@hi.se

Webbplats www.hi.se

Best nr 05350-pdf